

EXAMENSARBETE

Hösten 2009

Läroarutbildningen

Att komma vidare i en yrkeskarriär

- En kvalitativ studie av hur lärare och skola på estetiska programmet bild och formgivning förbereder elever för fortsatta studier och arbete inom estetiska verksamhetsområden

Författare
Lillemor Boman Carlén

Handledare
Elisabet Malmström

Att komma vidare i en yrkeskarriär

En kvalitativ studie av hur lärare och skola på estetiska programmet bild och formgivning förbereder elever för fortsatta studier och arbete inom estetiska verksamhetsområden

Abstract

Det övergripande syftet med undersökningen är att studera hur lärare och skola på estetiska programmet bild och formgivning förbereder elever för fortsatta studier och arbete inom olika estetiska verksamheter. Vilken kontakt får eleverna med högre studier och arbetsliv samt hur uppfattar eleverna utbildningens strävan till denna förberedelse för framtiden? Jag söker också svar på frågan om det finns ett behov av mer samverkan mellan lärare och studie- och yrkesvägledare i strukturerad form på estetiska programmet bild och formgivning.

Undersökningen är gjord genom intervju via mail av 13 lärare från olika skolor ute i landet, fyra studie- och yrkesvägledare samt 12 elever som går/har gått på programmet.

Resultatet pekar på att arbetet kring studie- och yrkesorientering på estetiska programmet i bild och formgivning skiljer sig stort mellan skolor beroende på profilformer av utbildningen. Undersökningen visar att yrkesorientering och kontakt med samhällsliv till stor del är beroende av den enskilda lärarens och de närmaste kollegornas förståelse och insikt i områdets betydelse. Det finns behov av mer kontakt och samverkan på skolorna för studie- och yrkesorientering och är beroende av mer resurser i form av tid och stöd från ledning och från högre poliska system. Elevernas bild av utbildningens strävan visar ett i stort sett tillfredsställande resultat men att det till viss del saknas fördjupning inom det estetiska fältet, kunskap och förståelse kring estetiska yrkesområden samt kontakt med samhälls och kulturliv. Arbetsplatsförlagd utbildning är inte obligatorisk i utbildningen men undersökningen visar att elever och lärare ser den arbetsplatsförlagda utbildningen som en möjlig väg till större yrkesförståelse.

Ämnesord: estetiska programmet, bild och formgivning, studie- och yrkesorientering, arbetsplatsförlagd utbildning, arbetsliv, högre studier, samverkan

Mitt stora tack vill jag rikta till alla lärare, studie- och yrkesvägledare samt elever som deltagit och svarat på mina många och svåra frågor!

INNEHÅLL

1. Introduktion	6
1.2 Bakgrund	6
1.3 Syfte och frågeställningar	8
2. Litteraturgenomgång	9
2.1 Estetiska programmet	9
2.2 Lpf94 och utbildningsval	10
2.3 Teoretiska begreppsliga utgångspunkter	10
2.3.1 Sociala och kulturella friställningen och en mångfald vardagar enligt Thomas Ziehe	11
2.3.2 Anthony Giddens livsstilar och livsplaner	12
2.3.3 Pierre Bourdieu och habitusbegreppet	13
2.3.4 Samarbete och påtvingad kollegialitet samt balkanisering	14
2.3.5 Tid	15
2.4 Forskningsbakgrund	16
2.4.1 Utvärdering av fem gymnasieprogram	16
2.4.2 Ungdomars utbildnings- och yrkesval – i egna och andras ögon	20
2.4.3 Kvalitet i studie- och yrkesvägledning – hela skolans ansvar.	22
2.4.4 Redovisning av uppdrag om att utveckla kvaliteten i studie och yrkesvägledning	23
2.4.5 Allmänna råd och kommentarer om studie- och yrkesorientering	23
2.4.6 Karriärvägledning. En handbok för beslutsfattare OECD	25
2.4.7 Kulturliv och skola, Kulturrådets skriftserie	26
2.5 Sammanfattning av teori och forskning	27

2.6 Problemprecisering	29
3. Empirisk del	30
3.1 Genomförande	30
3.2 Etiska överväganden	31
3.3 Tillförlitlighet	32
3.4 Bearbetning av intervjumaterial	33
4. Resultat och analys	34
4.1 Studie- och yrkesvägledare	34
4.1.1 Tid och uppfyllelse	34
4.1.2 Samverkan	36
4.1.3 Kontakt med arbetsliv och samhälle	37
4.1.4 Drömscenario	41
4.2 Lärare	42
4.2.1 Det estetiska fältet	42
4.2.2 Utbildningen	45
4.2.3. Kontakt med arbetsliv och samhälle	46
4.2.3.1 Arbetsplatsförlagd utbildning	46
4.2.3.2 Projekt och företagande	48
4.2.3.3 Kontakt med samhälle och kulturliv	49
4.2.3.4 Stöd från ledning	50
4.2.4 Befintliga former av samverkan för studie- och yrkesorientering	50
4.2.5 Vad kan utvecklas för elevernas samhällskontakt och studie- och yrkesorientering	51
4.2.5.1 Arbetsplatsförlagd utbildning	51
4.2.5.2 Studie- och yrkesorientering	52

4.3 Elever	53
4.3.1 Kontakt med arbetsliv och samhälle	53
4.3.2 Studie- och yrkesorientering	55
4.3.3 Stöd och utrymme	57
4.3.4 Nu och framåt	58
4.4 Analys	60
4.4.1 Syftet med uppsatsen	61
4.4.2 Studie- och yrkesvägledare	62
4.4.3 Lärare	63
4.4.4 Elever	66
5. Diskussion	67
5.1 Resultatdiskussion	67
5.2 Metoddiskussion	74
6. Sammanfattning	75
7. Referenser	76
Bilaga 1: Frågeformulär till lärare	
Bilaga 2: Frågeformulär till elever	
Bilaga 3: Frågeformulär till studie- och yrkesvägledare	

1. Introduktion

1.2 Bakgrund

Min uppsats är inriktad på hur lärare och skola på estetiska programmet bild och formgivning arbetar med frågor kring studie- och yrkesorientering. Vilka kontakter får eleverna med högre studier och arbetsliv inom det estetiska fältet? På vilket sätt arbetar skola och lärare för att möta upp de krav som Lpf94 och skolverket ger om förberedande studier? Det är det estetiska fältet och vidare studier och yrken inom det estetiska området som jag vill belysa.

Under ett privat kurstillfälle nyligen mötte jag en deltagare som själv gått estetiska programmet bild och formgivning för tio år sedan. Den här personen var helt ovetande om olika yrken inom estetiskt skapande men hade en vilja att söka sig vidare inom någon form av skapande verksamhet. Vi diskuterade det här fram och tillbaka vilket fick mig att fundera över hur en elev efter tre års utbildning i ett program inte är insatt i åtminstone ett antal möjliga studie- och yrkesval inom programvalet? Vad berodde det här på? Var det utbildningen i sig, den specifika skolan eller lärarna? Tidsandan?

Eftersom jag själv snart är färdig lärare i bild för det estetiska programmet ser jag den här kunskapen och den här informationen om fortsatta studier och arbetsfält som betydelsefull för elevernas utbildning på programmet och som en del av mitt ansvar som lärare. Lpf94 ger riktlinjer för skolan att arbeta efter - som att bidra med underlag för elevernas val av utbildning och yrke, vägleda och informera eleverna vid val av kurser och fortsatt utbildning, utveckla kontakter med högskolor och utnyttja kontakter med arbets-, förenings- och kulturliv. Enligt Lpf94 ska skolans mål sträva mot att varje elev får kännedom om arbetslivets villkor, särskilt inom sitt studieområde. Skolverkets program mål för det estetiska programmet ger vägledning för den planering och det förväntade resultat som utbildningen syftar till – ”att förbereda för fortsatta studier och för lärande i arbetslivet inom såväl estetiska som andra verksamhetsområden”. Ytterligare mål att sträva mot är att alla elever blir medvetna om att förändringar i samhälls och yrkesliv påverkar alla yrkesområden och att elever därmed ska förstå behovet av personlig utveckling i yrket.

Mitt intresse har kommit att rikta sig mot inblick i hur lärare funderar och agerar kring betydelsen av vägledningsfrågor. Är vägledning för elevernas framtida fortsatta studier och arbetsliv något som lärare upplever är ett behov som behöver förtydligas i en mer utvecklad form? Eller anser lärare att de genom sin undervisning och sitt engagemang i enskilda elever kan uppfylla behovet av vägledning för eleverna? Med utgångspunkt av de rapporter om studie och yrkesvägledning som skolverket presenterar har jag tittat på hur arbetet mellan studie- och yrkesvägledare och lärare fungerar och vilka samarbetsstrukturer som finns eller som skulle önskas finnas som ett stöd för vägledning av elevers framtida studie- och yrkesval. Skolverkets (2008) rapport pekar på att flera yrkeskategorier inom skolan behöver samverka för ett bättre utfört uppdrag och detta är också enligt läroplanerna. Utifrån detta söker jag svar på frågorna om det finns ett behov av mer samverkan mellan lärare och studie- och yrkesvägledare i strukturerad form på estetiska programmet bild och formgivning.

Jag har också valt att titta på ungdomars valsituation och behov av stöd samt vilken betydelse utbildningens struktur har för elevernas uppfattning av utbildningens syfte att förbereda dem för fortsatta studier och kontakt med arbetsliv. Skolverket (2004) konstaterar i översikten *Ungdomars utbildnings- och yrkesval – i egna och andras ögon* att det förekommer en hel del kunskapsluckor kring ungdomars föreställning om sig själva i relation till studier och arbete och att det snabbt växande mediasamhället skapar ett alltmer osynligt arbetsliv.

Man har i programmålen kommentarer beskrivning av arbetsplatsförlagd utbildning på estetiska programmet även om den inte är obligatorisk. Skolverket gjorde 1998 en utvärdering av fem gymnasieprogram med bland andra Estetiska programmet. Utvärderingen visade att flera elever tycker sig ha haft för lite kontakt med ett yrkesliv. Eftersom en arbetsplatsförlagd utbildning inte är obligatorisk i utbildningen ställer jag mig frågan vilken betydelse detta får för elevens uppfattning av utbildningens syfte att förbereda för framtida studier och arbeten.

Jag använder mig av läroplan och program mål samt kommentarer till programmålet för estetiska programmet som främsta utgångspunkt och den formulering som handlar om syftet att förbereda för fortsatta studier och för lärande i arbetslivet, i min uppsats ligger

fokus på det estetiska studie- och arbetsfältet. Jag har också valt att titta på hur elever upplever utbildningens syfte att utbilda för framtida studier och yrken inom det estetiska fältet.

1.2 Problemformulering och syfte

Frågeställningen är hur skolan förbereder elever på estetiska programmet bild och formgivning inför framtida yrkesval. Hur arbetar lärare och skolor inom estetiska programmet inriktning bild och formgivning för att ge eleverna förberedelsen för ett fortsatt studie- och yrkesval inom ett estetiskt arbetsfält? Vilka kontakter har lärare och skola för att ge eleverna förståelse för estetiska verksamheter i verkligheten utanför skolan. Jag har också ställt mig frågan hur elever uppfattar utbildningens strävan mot denna förberedelse för framtiden och hur de upplever att utbildningens kontakt med samhällslivet.

Syftet med uppsatsen är att undersöka hur utbildningen på Estetiska Programmet med inriktning Bild och Form förbereder elever för fortsatta studier och arbete inom olika estetiska verksamheter.

Det sociala samspelet och individens ansvar ser jag som viktiga delar i utgångspunkt av det postmoderna samhället. För mitt arbete ser jag betydelser av frågor kring elevernas framtida val som frågor kring enskilda individer i nära relation och till större samhälleliga organisationer och system.

Eftersom det är övervägande ungdomar från ett övre och mellanskikt i samhället som sökt sig till estetiska programmet har jag inte i något större sammanhang berört detta som en aspekt i avseende för programmet men nämner generella betydelser av stöd och social tillhörighet. Inte heller har jag sett till könsskillnader i min undersökning när det gäller behov av stöd hos elever.

2. Litteraturgenomgång

Jag vill genom min uppdelning av litteraturen först kort beskriva Estetiska programmet och Lpf 94 och de riktlinjer för syftet som min uppsats berör. Vidare går jag i delen teoretiskt begreppsliga utgångspunkter in i några sociologiska begrepp som speglar det postmoderna samhällets behov av reflexiva och självständiga individer, om samarbete och hur vi uppfattar tid. Jag har valt dessa begrepp som teoretiskt stöd för reflektioner kring ungdomars behov av stöd, organisationers behov av samverkan samt lärarens och studie- och yrkesvägledarens behov av tid. Därefter går jag igenom den forskningsdel som främst är skolverkets rapporter och texter kring skolans uppdrag att utbilda elever för fortsatta studier och arbetsliv.

2.1 Estetiska programmet, Gy2000

Estetiska programmet är ett nationellt treårigt yrkes och studieförberedande program med fyra inriktningar: bild och formgivning dans, teater och musik. Samtliga elever läser engelska B, historia A och matematik B som ger en behörighet till högskolan.

I kommentarer till programmålet står att skapandet har en central plats i programmet samtidigt som betydelsen av kommunikation betonas och reflektion kring det estetiska arbetet. Samverkan mellan inriktningar och mellan ämnen uppmanas som en strävan på programmet. Under rubriken *Samverkan med arbetslivet* poängteras vikten av att eleverna på estetiska programmet under sin utbildning har kontakt med konstnärligt verksamma miljöer, att följa en konstnärs arbete i ateljé eller praktisera i en musikstudio, och att eleverna får inblick i olika yrken och villkor för arbeten. Det är inte obligatoriskt på programmet med arbetsplatsbelagd utbildning men det ges möjlighet att förlägga kurser på arbetsplatser.

I programmålet (Skolverkets författningssamling 1999:12) anges för syftet med målen:

Estetiska programmet syftar till att ge grundläggande kunskaper inom kultur och estetik samt att ge möjlighet att allsidigt utveckla förmågan till skapande, inlevelse och uttryck. Programmet syftar vidare till att ge eleverna vana vid att möta, uppleva och analysera uttryck inom olika konstarter samt till att förbereda för fortsatta studier och för lärande i arbetslivet inom såväl estetiska som andra verksamhetsområden. (Skolverket, 2000, s. 8)

2.2 Lpf94 och utbildningsval

De olika kurser som gymnasieutbildningen erbjuder ger eleven många val där tydlig information är viktig för att rätt utbildning för eleven formas. Eleven ska enligt Lpf 94 (Skolverket, 2009) utveckla sin självkänedom och sin förmåga till individuell studieplanering.

Skolans mål ska sträva mot att varje elev får kännedom om arbetslivets villkor, särskilt inom sitt studieområde. Ytterligare mål att sträva mot är att alla elever blir medvetna om att förändringar i samhälls och yrkesliv påverkar alla yrkesområden och att elever därmed ska förstå behovet av personlig utveckling i yrket.

Det finns också olika riktlinjer för personal att arbeta efter för att främja utvecklingen av vägledning, exempelvis att bidra med underlag för elevernas val av utbildning och yrke, vägleda och informera eleverna vid val av kurser och fortsatt utbildning, utveckla kontakter med högskolor och att utnyttja kontakter med arbets-, förenings- och kulturliv. Rektorns har ansvar att sätta upp en lokal arbetsplan och se till att resultaten följs upp och utvärderas mot lokal och riksgiltiga mål. Särskilt ansvar föreligger också på ett antal punkter där bland annat individuell studieplan för varje elev ingår, ansvar för samverkan mellan lärare för sammanhang i elevernas studier samt kompetensutveckling för lärare och annan personal för professionellt utförande av uppgifter.

2.3 Teoretiska begreppsliga utgångspunkter

Jag har teoretiskt valt ett sociologiskt perspektiv kring kulturella mönster i det postmoderna samhället. Min ambition har varit att med stöd av några sociologiska begrepp ge en förankring till min uppsats samtida forskningsbakgrund och relatera teoretiskt till ungdomars många valmöjligheter, lärarens alltmer minskade tid och behovet av samverkan i skolan.

Andy Hargreaves perspektiv på läraren i det postmoderna samhället, Thomas Ziehes kulturanalyser, Anthony Giddens om modernitet och självidentitet och Pierre Bourdieu och habitus begreppet har använts.

2.3.1 Sociala och kulturella friställningen och en mångfald vardagar enligt Thomas Ziehe

Eftersom min undersökning handlar om hur skolan möter upp syftet att utbilda för vidare studier ser jag också ett behov att se till hur elever kan uppfatta sin situation av val för framtiden. Ziehes teorier om prestationer och identitetsskapande i vardagen är en förklaringsmodell utifrån ett postmodernt tänkande och min tanke är att se till hur stöd och arbetssätt som erbjuds i skolan möter upp de här teorierna.

Ziehe (1993) menar att det moderna samhället löser upp de traditionella norm- och värderingssystem som tidigare organiserade människors liv och som stod för en trygghet och kontinuitet. Den här sociala och kulturella friställningen, som han kallar det, leder till ökade möjligheter för individen att utvecklas men ökar samtidigt den sociala och psykologiska pressen på individen att lyckas. "Prestationsprincipen 'hängar i luften': den är allestädes närvarande men har samtidigt blivit allt mindre trovärdig." (1993, s 37). Han menar att fantasin om vem du som individ skulle kunna vara och/eller borde vara blir till ett självförtryck. Hedonistiska krav att njuta gör att det blir allt svårare för ungdomar att se sig själva, menar Ziehe. Samhället har redan tolkat och inringat existentiella erfarenheter genom olika institutioner, konsumtionsindustrin och medier och ungdomar blir, menar Ziehe, på så vis sårbara genom de identitetsskapande svårigheter detta leder till. Hos dagens generation ungdomar menar han att det finns en större och mottagligare känslighet för atmosfärer, ungdomar läser av sin omgivning inriktade på relationer och

dess subjektivering. De har dessutom, som Ziehe uttrycker, en mångfald vardagar att välja mellan som försvårar fördjupning och val och för att ungdomar verkligen ska kunna skapa intresse hos sig själv krävs ett noga motiverat val och ett urval ur det breda utbud av valmöjligheter. Sökandet av subjektet skapar i sin tur en motsättning mellan samhällets yttre krav på logik och begreppsliga slutsatser och ungdomars flytande och oartikulerade behov. Självkänslans ökade sårbarhet, anser Ziehe, ger ungdomar en överkänslig uppmärksamhet över vad den andre förväntar sig eller reagerar på, detta menar han ger en ökad förmåga till inlevelse av andra parallellt med rädsla för att inte vara tillags. Resultatet blir att ungdomar väljer att inte exponera sig för att inte bli utsatta. Han talar också om grupperns inneboende konkurrens och att det i rädslan för att bli kränkt kan uppstå situationer av att ingen får ”sticka ut hakan” - en positiv följd av detta menar han är att förmågan att förstå ”offret” ökar.

Ziehe teoretiserar kring ritualer och varseblivningen av oss själva och samhället och att kriterierna för denna varseblivning förskjutits, jaget har blivit mer reellt medan det sociala rummets värde sjunkit. Allt opersonligt menar han är ointressant och med det symboliskt formspråk och att detta leder till en desocialisering av oss själva. I förlängningen menar han att även våra känslor underkastar sig denna norm och att detta blir till ett främmande socialt rum, med andra ord att ritualer som uttryck för de offentliga känslornas formspråk tenderar att bli främmande och pinsamma. Privatlivet riskeras, menar Ziehe, att överbelastas när längtan efter intensitet inte får plats i det offentliga rummet. Som en motpol till denna privatisering av känslouttryck anser Ziehe att estetiska uttryck i form av produktioner av olika slag – popkonserter, teater, dans och performans kan vara ett sätt att utjämna denna åtskillnad av icke-personligt intensitetssymbolik mellan det privata och offentliga sociala rummet och drar paralleller till att ungdomar visar ett sunt intresse för olika estetiska uttryck.

2.3.2 Giddens livsstilar och livsplaner

Som samtida samhällsteoretiker rör sig Giddens (1997) mellan samhälle och individ för att beskriva det konstruktiva förhållandet som råder mellan individen som aktör och samhället som struktur. Han beskriver vår samtid som en senmodernitet som han menar är

en utvecklad institutionell reflexivitet, samhällets strävan att anpassa sig till globaliseringen. Han betonar en framväxt av självet identitetsmekanismer som formas och formar modernitetens institutioner, att självet agerar och påverkas av och i samhället. Den tänkande och handlande människan ser han som en individ förmögen att genom sina handlingar aktivt förändra sin livssituation och att individen har ett ansvar att förstå denna förmåga att påverka sin framtid.

Begreppet livsstil och livsplaner är för Giddens starkt förbundna med påverkan av gruptryck, synliga förebilder och socioekonomiska förhållanden. Han menar att vi i vårt moderna samhälle med alternativa livsstilsmönster behöver strategisk livsplanering och att litet hjälp erbjuds för våra olika val. Livsstil, menar Giddens, ger inramning till den speciella berättelsen om självidentiteten och är reflexiv, föränderlig. Han beskriver, angående de alldagliga beslut vi tar varje dag, att "Alla dessa val (liksom större och djupare val) är inte bara beslut om hur man ska handla, utan också om vem man vill vara". (1997, s. 102) Han menar också att inte alla har samma möjlighet att förändra sin livsstil men att alla utifrån sina livsmöjligheter kan reflektera och forma självidentiteten. Dock ger han den reservationen att en sådan självinsikt också kan fungera som en börda istället för ett självförverkligande.

2.3.3 Pierre Bourdieu och habitusbegreppet

Habitus, enligt Bourdieu (1993), är ett system av scheman för att analysera och strukturera relationerna mellan individers position i det sociala rummet. Det är individens inlärd handlingsmönster som har som syfte att återskapa makthierarkier, exempelvis kan livsstil och smak utgöra en grups tillhörighetssymbolik och inkludera avstånd till andra grupper. Individens habitus präglas av den habitusdisposition gruppen som individen tillhör och detta skapar inom habitusdispositionen gemensamma sätt att se på omvärlden och sig själv. Bourdieu menar att individens habitus är uppdelad i olika kapital - socialt, kulturellt, ekonomiskt och symboliskt - och att dessa kapital reproduceras till individers habitus från generation till generation. De här kapitalen skapar hos individen förhållningsätt och uppfattning av omvärlden och påverkar individens val och kan på så sätt sägas vara förutbestämda. Detta innebär att individen enligt Bourdieu väljer utifrån sin habitus, sin bakgrund.

2.3.4 Samarbete och påtvingad kollegialitet samt balkanisering

Hargreaves (1998) tar upp betydelsen av samarbete i lärarkollegiet för läroplansutveckling och lärarutveckling och som han menar har en viktig funktion idag när många länder har lokalt styrda skolor och skolbaserade ledningar. Han ser samarbete och kollegialitet som en förutsättning för ett bra reformarbete.

Enligt Hargreaves kan samarbete och kollegialitet definieras utifrån ett antal olika gestaltningar och nämner som exempel temaundervisning, kollegial handledning, professionella samtal och skolvärdering. Det informella samtalet av vardaglig karaktär har också en betydelse i samarbetet mellan lärare och övrig personal menar Hargreaves. I den pågående debatten kring vad begreppen samarbete och kollegialitet betyder och vem som styr i samarbetets mikropolitik nämner Hargreaves Coopers (Hargreaves om Cooper, 1998, s 200) kritik kring uppfattningen av begreppen samarbete och kollegialitet. Cooper menar att lärarna får en samarbetskultur tilldelad och att detta blir en främmande kultur. Påtvingad kollegialitet, menar Hargreaves, är samarbetsrelationer som inte är spontana och utvecklingsorienterade utan är administrativa påbud, obligatoriskt deltagande, implementerande, förutsägbara och bestämda i tid och plats. Han menar också att detta är grundläggande drag hos sociopolitiska och administrativa system som styr planering och utveckling men inte genomför det praktiskt. Lärare hindras i sin utveckling av den påtvingade kollegialiteten och av det obligatoriska samarbetet och som bot på detta vill Hargreaves påvisa betydelsen av en nödvändig flexibilitet för skolornas egna riktlinjer och detta genom att tilldela lärare en reell kompetens och ansvarfördelning av de här riktlinjerna.

Hargreaves anser att vi inte enbart behöver utgå från det som han menar är det kulturella perspektivet på lärarkulturen, i detta avseende det gemensamma i mänskliga relationer, utan att istället se till att alla komplexa organisationer inte alltid består av en gemensam kultur. Han pekar också på det som han kallar balkanisering och som han menar handlar om statusrelationen mellan skolans olika ämnen och intresseområden, en form av grupperingar i undergrupper, och att denna balkanisering verkar splittrande. Den här statusskillnaden, menar Hargreaves, kan betyda starkt sammansvetsade grupper med olika

makt och status som resulterar i svårigheter att enas i gemensamma ståndpunkter. Han ser inte balkaniseringen som något oundvikligt utan menar att det finns en möjlighet att utveckla hela skolan i ett arbete för en gemensam "hel" skola. Samtidigt påpekar Hargreaves att detta har visat sig komplicerat när det gäller större och mer komplexa skolor. Ärliga, demokratiska och etiska procedurer för beslutsfattande och konfliktlösning är av största vikt menar Hargreaves och pekar på betydelsen av att skolan som postmodern organisation inte undertrycker konflikter. Han beskriver vidare en teori om rörliga mosaiker som en skolkultur anpassad för det postmoderna samhället. Rörliga mosaiker ser han som sammansatta nätverk av relationer där man kan arbeta utanför de vanliga ämnesanknytningarna, både lokalt i undervisningsrum men också i form av andra sysslor än rent undervisande som exempelvis grupporganisatoriska, för att skapa ett tillåtande klimat mellan olika ämnes- och intressekulturer där statuskillnaderna är mer utjämnade. Den här formen av skolkultur menar Hargreaves anpassar sig till det moderna samhället med krav på rörlighet och utmaningar.

2.3.4 Tid

"Tiden är frihetens fiende" (Hargreaves, 1998, s 107)

Hargreaves (1998) beskriver olika typer av tidsuppfattning och att dessa är beroende av individ, kultur och sammanhang. Hargreaves tar upp Edward Halls åtskillnadsbeskrivning där en polykron tidsuppfattning står för en större lyhördhet inför kontexten och är inriktad mot människor och relationer medan en monokron tidsuppfattning i stort innebär en inriktning mot kontroll och tidsplan. Hall menar att de här olika tidsuppfattningarna av tid får betydelse för organisationer där en monokron tidsuppfattning kan tappa bort en ursprunglig målsättning genom att tvinga igenom förändringar och genom att hålla tidsramar. Den monokrona tiden är också enligt Hall dominerande bland manliga administrationskulturer med låg kontextmedvetenhet och gör en jämförelse med grundskolan och den ofta kvinnodominerande kulturen där interpersonella relationer och omedelbara krav har företräde, att mötet mellan dessa grupper av olika tidsperspektiv kan resultera i missförstånd och konflikter i samband med exempelvis reformer. Hargreaves diskuterar vidare (genom Hawking) att ledande skolpersonal inte ser klassrummen inifrån utan utifrån den enskilda organisatoriskt styrda satsning som är aktuell och därmed

upplever att förändring sker långsamt. Här sker, menar Hargreaves, en separation mellan administration och lärare, i tid och arbete. Hargreaves frågar sig om dessa skillnader kan utjämnas om exempelvis lärare, som idag redan har ansvar för att genomföra olika skolplaner, också blir mer involverade i det lokala utvecklingsarbetet. Det som kan upplevas som byråkratiska styrningar blir till ett tvång av förändringar för lärare som i sin tur motsätter sig i en intensifieringsprocess. För att komma tillrätta med dessa motsättningar menar Hargreaves att lärare borde få tillbaka sin tid och på så sätt få möjlighet att ta mer ansvar och vara mer flexibla, han ser detta som ett behov sprunget ur det postmoderna samhället med sina olika system och krav på flexibilitet och samverkan.

2.4 Forskningsbakgrund

I min forskningsbakgrund har jag valt att fokusera på rapporter och kunskapsöversikter från Skolverket som berör frågor kring skolans utbildningsuppdrag att utbilda ungdomar för arbetslivet. Mitt val av forskning är kopplat frågor kring ungdomars behov av stöd och att urskilja några nationellt, lokalt och relationellt möjliga strukturer av stöd till lärande av sin egen framtid samt att se på val och programstudier. Jag har också använt mig av Kulturrådets skrift kring frågor om samverkan mellan skola och kulturliv.

2.4.1 Utvärdering av fem gymnasieprogram

Estetiska programmet ingår i utvärderingen av fem gymnasieprogram som Skolverket gjorde 1998 med avsikt att se till elevernas kunskapsutveckling och programmens funktionalitet. Handels och administrationsprogrammet, Hotell och restaurang, Livsmedelsprogrammet och Samhällsvetenskapsprogrammet är de fyra andra program man studerat i denna rapport med den gemensamma nämnaren, enligt Skolverket, att de saknar en tydlig kärna och ett levande idécentrum. Man ville genom denna fallstudie se vilken funktionalitet och vilka kunskaper eleverna på programmen förvärvar.

Enligt rapporten anser Skolverket att Estetiska programmet, inom och mellan de fyra inriktningarna Musik, Drama, Dans och Konst och formgivning, behöver arbeta fram en kulturell helhetssyn och ett historiskt kritiskt perspektiv och fördjupa det teoretiska inom utbildningen för att stärka programmets utformning.

Man efterfrågar i rapporten de institutionaliserade konstarnas betydelse och inflytande tillsammans med fackhögskolornas och att konst och estetik begreppsligt och fenomenologiskt har förändrats över tid. Att estetiska programmet både är allmänt studieförberedande och yrkesorienterat visar på ett dubbelt intresse och Skolverket frågar sig om dessa två intressen är förenliga. Skolverket påpekar att det i många avseenden behöver utredas i programmaterialet hur mycket utbildningen är yrkesförberedande och studieförberedande. Programmet kan till viss del förbättra möjligheter att komma in på högre studier inom det estetiska fältet men samtidigt består utbildningen av nästan 50 procent kärn- och andra teoretiska ämnen än karaktärsämnen. Det konstateras vidare att Estetiska programmet mycket är "en spegling av de konstnärliga högskolorna, och ganska långt ifrån den estetiska smältdegel som återfinns ute i samhället." (1998, s. 27) Många skolor har intagningsystem med ansökningsprover och detta menar Skolverket pekar på en betydelse av utbildningens yrkesförberedande inriktning. Men som programmålen också syftar till ska utbildningen förbereda för vidare studier både inom och utom det estetiska området efterfrågar Skolverket ett samarbete mellan utbildningens alla lärare. Trots svårigheter att få till samverkan mellan karaktärlärare och kärnämneslärare, bland lärare ofta betonad som ett tidsrelaterat problem men enligt rapporten mer definierad som kulturellt avstånd, har man sett formaliserad samverkan på skolor där ett estetiskt råd öppnat för positiva erfarenheter. Som beskrivning av problem med de barriärer som kan råda mellan lärare med olika kulturella preferenser beskriver fallstudien arbetsmiljölärare som inte kan relatera till de miljöer som eleverna på estetiska programmet är beroende av i en framtida yrkesroll, miljöer som teaterscen, ateljé, danslokal eller musikstudio.

Elevers frånvaro från kärnämnen pekar enligt elevintervjuer på att det ofta förekommer håltimmar i schemat och att detta uppmuntrat till frånvaro kombinerat med lokalbrist men att också kärnämneslärare sägs ha uppmuntrat till att själva presterandet är det viktiga och inte att närvara under lektion. Skolverket konstaterar att statusen för estetiska elever ligger många gånger i att vara en konstnärsjäl och att i detta finns också en bortrationalisering av

kärnämnen, som det uttrycks i rapporten ”Det är fördjupningen i de estetiska ämnena som är utbildningen, det är där man blir *någon* – resten är ”skola”, där man i bästa fall blir *något*.” (1998, s. 30) Skolverket formulerar sig kring programmets status att det är svårt att få grepp om hur det ligger till men att det pekar på att programmet har hög status som yrkesutbildning och lägre status som studieförberedande.

Rapporten visar på ett behov av teoretiskt reflekterande och analyserande, framförallt i programmen Konst och formgivning och Drama, och att det är praktiskt producerandet som hamnar mest i fokus. En bildlärare uttrycker att ämnet bild är praktiskt och andra ämnen som exempelvis kärnämnen teoretiska. Skolverket frågar sig om en oreflekterad hållning skapar en konserverad utbildning och aningslösa elever.

Utbildningen står inte för den bredd som presenteras i programmålen, det är främst de klassiska konstformerna som lärs ut. Datorer och annan teknisk medieutrustning förekommer i mindre omfattning och man gör en koppling till Medieprogrammet med tanke på om elever på Medieprogrammet inte ska få den bildning som Estetiska programmet kan, eller borde, ge i historiskt-kritiskt och analytiskt syfte. De val som eleverna kan göra både inom allmänna ämnen och karaktärsämnen som individuella val, lokala tillägget och specialarbetet samt valbara kurser inom programmet visar på vissa svårigheter att som skola erbjuda alla valda kurser. Detta beror till stor del på brist av lokaler och skolans ekonomiska resurser. Rapporten visar också på att elever inom kursens innehåll upplever sig ha problem att som elev påverka hur målen ska nås.

Elever uttrycker att de känner sig stärkta genom sitt intresse och sin personliga utveckling och vittnar om bra sammanhållning i grupper och att de skulle välja det estetiska programmet vid ett omval för gymnasiet. Samtidigt frågar sig elever vad de ska använda sin utbildning till, trots att de anser sig ha nytta av sina kunskaper oavsett vad man tänker sig för framtiden. Många vill resa efter studierna eller komplettera sina betyg på Komvux, studien visar att flera elever tycker sig ha haft för lite kontakt med ett yrkesliv. Brev som ingått i studien beskriver att många elever från estetiska programmet tänker sig att specialisera sig inom sitt område i en högre utbildning men att ungefär 50 procent av elever med avslutad utbildning varken förvärvsarbetar eller studerar, detta enligt skolverkets uppföljande studie från 1995.

Skolverket menar i sin rapport att programmet saknar den distinkta självuppfattning som andra program med lång utvecklingsprocess har, som exempelvis samhälls- och naturvetarprogrammet. Rapporten beskriver Estetiska programmet som kort program från 1984 till 1992 då det treåriga estetiska gymnasiealternativet instiftades. Skolverket skriver också i sin rapport att det estetiska ämnet som sådant också påverkas av den marginaliserade tillvaro den för i grundskolan och bland gymnasieskolans övriga program och ämnen. Rapporten för vidare en diskussion om i vilken ordning och mån programmet bör specialisera sig inom utbildningen eller fokusera på de allmänt studieförberedande målen. Skolverket frågar sig vilka föreställningar det finns om det estetiska utöver de specialiteter som programmet behandlar, vilka uppgifter kan det Estetiska programmet fylla för framtidens arbetsmarknad, skolors möjligheter och elevers önskningar och framtidsplaner? I skolors programplaner finns inte ett uttalat diskussionsunderlag för öppenhet och skapande frihet och man frågar sig i undersökningen om grundläggande begrepp är självklara och om styrdokumentet kan vara konkreta i behovet av diskussioner på programmet. En jämförelse görs med betoningen att i undervisningen av Samhällskunskap diskutera demokratibegreppet.

Rapporten nämner Catarina Elsner och forskning i USA som visar på en ”nyestetisk” rörelse och hur man kan avgränsa det estetiska fältet och menar att detta kan vara ett underlag för en svensk diskussion kring vad som är gemensamt för estetiska ämnen och vad som skiljer och hur detta i sin tur påverkar det pedagogiska arbetet.

Studien konstaterar att den brist på tydlig målbild som programmet har kan positivt påverka elevens möjlighet att själv sätta upp egna mål och att detta omvänt även gäller för lärare, men frågar sig om detta skapar ett friktionsfritt men utbildningslöst program.

Avslutningsvis ger Jan Thavenius några utvecklingsperspektiv och menar att det behövs mer förening av praktik och teori i en historisk-kritisk analys, starkare inriktning mot samhället och hur betydelser skapas och syn på konsten som metod. Eleverna skulle få möjligheter att undersöka och förmedla olika kunskaper och erfarenheter och programmet skulle på så sätt ge en bättre förutsättning för fortsatta studier, menar Thavenius.

Avslutningsvis ger skolverket en bild av betydelsen av måluppfyllelse och behovet av att stärka motivationen hos eleverna genom att ge eleverna det de traktar efter i

ingångsskedet av utbildningen, programmets och elevens valda inriktning. Här ger man förslag om en god föreläsning eller ett besök på en spännande arbetsplats som introduktion till en fortsatt sammanhållen utbildning som stegvis ökar utrymmet för ämnen och utblickar. Man menar att denna introduktion tidigt ger eleverna en ingång i en identitet som de sedan kan bygga vidare på med både baskunskaper och specialintressen.

2.4.2 Ungdomars utbildnings- och yrkesval – i egna och andras ögon

Skolverkets översikt med rubriken *Ungdomars utbildnings- och yrkesval – i egna och andras ögon* (2004) av Karin Fransson och Gunnel Lindh initierades ursprungligen av Skolverkets interna handlingsprogram för skola - arbetslivsfrågor. Avsikten var att se över vilka kunskaper som fanns kring ungdomars sätt att tänka och handla vid val av studieinriktning och att översikten skulle öppna för vidare forskning inom området. Man ställer sig bland annat frågan vilken betydelse innehåll och utformning av utbildningssystemet har för elevers kunskaper och handlande samt vilket stöd som ungdomar erbjuds i sina valprocesser.

Man konstaterar i översikten att det förekommer en hel del kunskapsluckor kring ungdomars föreställning om sig själva i relation till studier och arbete och att det snabbt växande mediasamhället skapar ett alltmer osynligt arbetsliv och att detta också bidrar till att själva arbetsprocessen är mer abstrakt. Översikten behandlar olika karriärutvecklingsteorier och visar på teorier som förenar strukturellt perspektiv med ett aktörsperspektiv. New DOTS (Decision learning, Opportunity awareness, Transition learning, Self awareness) är en tankemodell för synen på lärande och det stöd som behövs i valsituationer och är utvecklad av Law (1999) och andra forskare. Modellen vill visa på att det förutom att lära sig vad också idag är en fråga om att lära sig hur och varför, att aktivt forma sina möjligheter i den egna framtiden och att val idag mer handlar om livsval och samtidigt vad man vill göra härnäst. Valet av vidare studier och yrkesliv hör samman med hur ungdomar konstruerar sin karriär genom sitt deltagande i samhället, genom sina familjer och i sin fritid. Författarna till översikten menar att det finns få studier som visar på inflytande av studie och yrkesvalsprocesser inom skolmiljöer men konstaterar samtidigt att Skolverkets utvärdering (1997) av studie och yrkesvägledning visar att elever från socialgrupp 1 i högre grad än elever från socialgrupp 3 blir hjälpta av sina

föräldrar. En tolkning av detta menar översikten är att elever från socialgrupp 3 är i större behov av vägledning från skolan. Samtidigt visade undersökningen att lärare och skolkamrater spelade en mindre roll i valet av studieväg.

Det professionella stöd som erbjuds ungdomar i skolan handlar både om undervisning och praktik i olika former, personlig vägledning enskilt och i grupp och individuell och kollektiv information. Definitionen på vägledning, menar översikten, är en definition byggd på vägledningens utformning och inriktning som i sin tur är ett beroende på samhällets utvecklingsnivå och normsystem. Förutsättningar på arbetsmarknaden och inom utbildningsväsendet påverkar också definitionen samt den organisation vägledningen tillhör liksom även metod och teoriutveckling kring frågan. Översikten beskriver vidare skillnaden mellan vägledning i snäv och vid betydelse där snäv betydelse innebär personlig vägledning med professionell vägledare och vägledning i vid betydelse syftar till all verksamhet som nation, institution och organisation erbjuder som förberedelse för framtida studie och yrkesval. I Sverige har detta inneburit att från politiskt håll integrera studie och yrkes- och arbetslivsorientering i all skolutbildning.

En väl fungerande vägledning i både grund och gymnasieskola är en förutsättning för att elever ska kunna göra väl underbyggda studieval enligt Gymnasiekommittén från 2002 (SOU 2002:120). Vidare slår kommittén fast att skolans ledning med rektorn som huvudansvarig ska verka för att verksamheten uppfyller målen tillsammans med studie och yrkesvägledare. Utbildade studie och yrkesvägledare bör enligt Skolverket vara en prioriterad fråga.

Inom EU har denna fråga kommit att granskas genom en sammanställning av 14 länders rapporterade vägledningsverksamhet. OECD (Organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling) inbjöd samtliga länder varav 11 i Europa att delta i undersökningen där Danmark, Finland och Norge deltog men Sverige valde att inte delta. Det behövs strategier för att kunna tillfredsställa ett växande behov av vägledning i skolorna enligt länderöversikten och man kopplar ihop detta behov med introduktion av portföljssystem och profileringsystem för att uppmuntra eleverna självständigare lärande. Man konstaterar också att det finns en risk för att studie och yrkesvägledning som fråga marginaliseras inom skolan.

Samtalets betydelse tas upp som en viktig del av vägledning för elever och att det finns behov av vidare utveckling för det vägledande samtalet i framtiden. Lärare står enligt översikten sällan för denna typ av samtal med sina elever samtidigt som lärarna som tidigare nämnts visat sig spela en mindre roll i den hjälp som elever skattar för sitt gymnasieval.

Prao som möte mellan skola och arbetsliv nämns som både möjlighet till förståelse och underlättande av framtida val och som en förvirrande tankekrock mellan det som skolan kan erbjuda och vad arbetslivet faktiskt är. Elever kunde känna sig utelämnade av skolan på sin praktikplats. I de intervjuer som översikten hänvisar till att Hirasawas och Sundelin gjort visade elever en önskan om att arbetslivet mer skulle efterliknas i prao.

Översikten konstaterar också att det är lite forskning som bedrivits inom området och att detta är beroende av överlappande forskningsfält, olika institutionella sfärer och att det ekonomiska underlaget i form av mer permanent forskningsorganisation saknats. Kartläggningen menar på att det behövs forskningspolitiska åtgärder kring studie och yrkesvalprocesser och hur ungdomar tänker kring dessa frågor samt hur samhällets snabba förändringar påverkar ungdomars uppfattning av yrkesval. Den förlängda studie och utbildningstiden ger en svagare koppling mellan utbildning och arbete och det i en värld där villkoren förändras snabbt. Man ställer sig frågan vilken betydelse den långa studietid i pedagogiska miljöer som ungdomar har idag och hur det påverkar deras val av vidare studier och framtida arbeten.

2.4.3 Kvalitet i studie- och yrkesvägledning – hela skolans ansvar.

Kvalitet i studie- och yrkesvägledning – hela skolans ansvar är ett material som arbetats fram av Skolverket (2008) för att belysa frågor kring kvalitetshöjning av studie och yrkesvägledning i grundskolan och vilka frågor som är kvalitet. Materialet bygger på intervjuer med forskare, politiker och andra huvudaktörer och ser till vägledning i vid betydelse, all verksamhet som skolan erbjuder för studie och yrkesvägledning. Främst handlar vägledningen i detta syfte om grundskolans arbete men med vidare perspektiv på vägledningens betydelse för det livslånga lärandet. Resultatet av sammanställningen pekar på behovet av att tänka annorlunda och att förändra på flera olika nivåer, fler aktörer som

samverkar och tydligare mål för den vägledande verksamheten. Vidare menar man att tid som avsätts för verksamheten är viktigt som att det bildas naturliga mötesplatser mellan lärare, elever och studie- och yrkesvägledare. Man pekar i materialet på att ett systematiskt kvalitetsarbete behövs och behovet av att fördela arbete som en funktion mellan enskilda aktörer på skolan. Rektorns betydelse som övergripande ansvarsaktör för att tillsammans med studie och yrkesvägledare och pedagoger främja olika stödjande funktioner med hjälp av lokalt formulerade mål, skolplan, utvärdering och samverkan mellan skola och arbetsliv.

En av de intervjuade, Sussi Thoré, är vägledare med många vägledarkontakter utomlands och hon menar att tydliga och mätbara mål för vägledande verksamhet är nödvändigt för att förbättra verksamheten och att nationella krav på kvalitetsredovisning från skolornas studie och yrkesvägledning behövs för att belysa frågan och ge en generell förbättring. Förslag hon ger är att vägledning ska in i skolundervisningen, i läroplaner eller som ett ämne med egen kursplan. Hon vill också se olika intressenter inblandade i både samtal och vägledningsfrågor.

2.4.4 Redovisning av uppdrag om utveckling av kvaliteten i studie och yrkesvägledning

I skolverkets slutrapport om att utveckla kvaliteten i studie och yrkesvägledning och som i huvudsak berör grundskolan, särskolan och gymnasiesärskolan (U2006/5687/S), men med avsikt att också sprida sig till gymnasieskolan och vuxenutbildningen, framgår betydelsen av att hela skolan ansvarar för studie och yrkesvägledning.

Rapporten sammanställer de erfarenheter som gjorts av uppdraget "Lärande exempel", Myndigheten för skolutveckling genomförda stöd och stimulans till 50 kommuner med utbildning, konferenser, webbarbete och utvärdering för skolors studie och yrkesvägledningsarbete. De erfarenheter man gjorde visade på en positiv effekt av satsningen men att det samtidigt krävde mycket tid för förändringar och nya sätt att tänka kring frågor som berör studie och yrkesvägledning. Rapporten menar att rektorn har ett stort ansvar för att utveckla vägledningsarbetet men att det också är en fråga om

samverkan, förståelse för nya handlingsmönster och att sätta upp tydliga mål för vägledning.

2.4.5 Allmänna råd och kommentarer om studie- och yrkesorientering

Allmänna råd och kommentarer om studie- och yrkesorientering (2009) är Skolverkets skrift som syftar till att förbättra vägledningen inom alla skolformer för att bidra till en likvärdig kvalitativ verksamhet över hela landet. Tidigare utvärderingar från Skolverket har visat på stora brister inom området. Skriften består av olika råd och riktlinjer för styrning och ledning, resursfördelning och för skolors samarbete med arbetsliv. Man menar att uppdraget ofta handlat om enskilda studie- och yrkesvägledares arbetsinsatser och att verksamheten har haft låg prioritet. Man pekar på att flera yrkeskategorier inom skolan behöver samverka för ett bättre utfört uppdrag och detta enligt läroplanerna. Skolverkets allmänna råd gäller i läroplanen för de frivilliga skolformerna Lpf 94 och gymnasieförordningen (1992:394) samt för skollag, Lpo 94, förordningen (2002:1012) om kommunal vuxenutbildning och förordningen (1997:702) om kvalitetsredovisning inom skolväsendet samt FNs konvention om barns rättigheter.

Råd som skriften ger är på kommunal och skolnivå och menar att det bör finnas system för rutiner och uppföljning med utvärdering för vägledningsmålen och att dessa sedan kan användas för kvalitetsförhöjning av arbetet med studie och yrkesvägledning. Det är rektorns huvudansvar att ge riktlinjer och förutsättningar för att arbetet blir ett uppdrag för hela skolans personal där ansvaret är tydligt fördelat mellan enskilda aktörer och att samverkan är genomförbart. Enligt Lpf 94 ska rektorn ansvara för arbetsfördelningen av ansvarsområden som rör studie och yrkesvägledning.

Vidare beskriver råden betydelse av att personalen får kompetensutveckling inom området genom utvärdering och deltagande i nya forskningsresultat, för gymnasieskolan betonas vikten av att ha aktuella kunskaper om utbildningssystem och arbetsliv.

För elevernas betydelse av kunskap om samhällsliv och arbetsliv är kontakt med utbildning och arbetsmarknad av stor betydelse och där personliga intressen kan spela en betydande roll.

Skolan ska arbeta för att motverka begränsningar i elevernas studie och yrkesval som grundar sig på kön, social eller kulturell bakgrund. Råden kommenterar betydelsen av att vidga elevens perspektiv för att se nya arbetsområden än de som de genom sin bakgrund känner till och vägledningen ska vara opartisk. Vidare pekar råden på att eleven enskilt ska väga arbetsmarknadsinformation med övrig information och faktorer för att fatta ett eget beslut, det är inte skolans uppgift att påverka. Behoven av stöd kan vara en långvarig process för den enskilde eleven eller kan röra sig om enskilda val med stöd av professionell vägledning, vårdnadshavare har också ansvar att hjälpa omyndigt barn i sitt yrkes och studieval. Skolans ansvar ligger också i att anpassa undervisningen så att det blir möjligt för eleven att slutföra den och att informera om vad ett avbrott eller ett avslutande av studier kan betyda för elevens vidare utbildning och arbetsliv.

2.4.6 Karriärvägledning - En handbok för beslutsfattare

Handboken har tagits fram av expertgrupp ur EU-kommissionen 2007 för livslång vägledning och är ett led i arbetet med kartläggning av nationell vägledningspolitik där bland annat den tidigare nämnda undersökningen av 14 länders vägledningsorganisationer ingår. Syftet med handboken är att ge beslutsfattare stöd för information och utveckling av system för vägledning av ungdomar och vuxna inom alla utbildningsområden. Olika frågeställningar kring vägledningsuppdraget presenteras liksom exempel på åtgärder från OECD- och EU-länder där också olika praktiska verktyg ges om sätt att gå tillväga.

För gymnasiets del har politiska frågeställningar gjorts i avsikt att titta på arbetslivskunskap och vägledning i skolan och handboken konstaterar att främst bland yrkesutbildningar kan frågan om yrkesval och studier sakna det stöd som behövs trots ökande krav på flexibilitet i programmen. Även de allmänt inriktade yrkesutbildningarna har enligt handboken behov av stöd då man menar att det är ett brett utbud av yrken som är aktuella för vidare val. Vidare framställs behovet av att se alla elever i gymnasiet, det vill säga även de som inte har för avsikt att studera vidare. Man anser också att kopplingen mellan vilka val som eleverna gör och behovet på arbetsmarknaden behöver ses över.

Frågor som handboken också visar på handlar bland annat om tidsmässiga problem som hur länge och när i utbildningen arbetslivskunskap ska gälla och om arbetslivskunskap ska vara ett separat ämne i läroplanen eller om ämnet ska ingå i andra ämnen. Frågan ställs också om det är ett separat ämne, ska det finnas en koppling till andra ämnen. Man pekar även på fördelningen mellan yrkesutbildningsämnen, enskilda vägledningssamtal och kontakt med arbetslivet och hur detta kan fördelas i utbildningen samt hur resursbehovet ser ut för att förverkliga ett arbetslivsprogram på varje enskild skola.

Handboken ger också ett antal politiska alternativ som råd som exempelvis att använda sig av de resurser som finns i skolorna och genom dessa undersöka och konsultera personal, föräldrar och elever både lokalt och nationellt för en kartläggning av behoven för vägledningsfrågor.

Flera exempel ges på effektiva åtgärder, bland annat genom Kanadas vägledningsorienterade skola på grund- och gymnasienivå som har målet att stödja elevernas identitetsutveckling i tidiga grundskolan och från årskurs 7 och upp genom gymnasiet vägleda i karriärplanering. Man har där inriktat sig på att ge eleverna förståelse för nyttan av sina studier, man har skapat ett samarbete mellan lärare och vägledningspersonal och utvecklat samarbetet med föräldrar och samhället samt utökat antalet välutbildade vägledningsspecialister.

Vidare nämns några länders strategier med utvecklade portföljssystem och där eleverna samlar sina yrkesrelaterade erfarenheter och kunskaper kring yrkesarbete man tillägnat sig under utbildningen. Att bygga broar till arbetslivet är en annan form som används i Tyskland och där man har studiebesök på företag för att integrera företagskontakt i utbildningen samt att en kortare period av yrkespraktik förekommer där man stödjer och följer upp praktiken. I Finland har den pedagogiska personalen en arbetsbeskrivning i vägledningsfrågor för sina ämnen och verksamheter och detta bidrar till en grundläggande nivå på vägledningen samt underlättar det ansvar skolinstitutionerna har för arbetslivsundervisning och vägledning. Att utveckla partnerskap är en annan metod för att utveckla karriärvägledning och partnerskapet kan innebära att viktiga representanter bland exempelvis föräldrar, gamla elever, näringsliv, fackförbund eller andra organisationer bjuds in för att delta i arbetslivsutvecklingen och på så sätt säkerställs behovet av att yrkesvägledningen i sin struktur använder människor som har erfarenhet av arbetslivet.

2.4.7 Kulturliv och skola

I Kulturrådets rapport *Hinder och framgångsfaktorer för en långvarig samverkan mellan kulturliv och skola* (2007) konstateras, i samband med intervjuer av personal kopplad till kulturaktiviteter för skolor, att betydande framgångsfaktorer är god förankring i alla led av nätverket. Framför allt kan man se att i de kommuner där man kan erbjuda ett utbud av kulturpedagoger och professionellt kulturliv till skolorna fungerar kulturaktiviteterna mest tillfredsställande och att handlingsplaner och andra avtal mellan kultursamordnare och skolledare, kulturpedagoger och lärare ses som betydande. Bristen på kunskap om varandras verksamheter är det som ger det största hotet för en gemensam värdegrund och samtalet betonas för betydelsen av respekt för den andres uppdrag.

Rapportens slutsatser pekar på att det finns ett stort behov av samlad kvalitativ och kvantitativ analys av barns och ungdomskulturområdet och att en bra struktur för samordning är en förutsättning för mötet mellan kulturliv och skola. Vidare visar de nationella styrdokumenterna stöd för att använda kultur i skolan men att Skolverket eller Myndigheten för skolutveckling inte har ett uttalat mål för att integrera kulturlivet i skolan. Kulturprojekt i skolan ligger ofta utanför skolans budget och administrativt kringarbete försvårar en långsiktig förändring. Kulturrådet förespråkar ett uttalat uppdrag av Skolverket att skriva mål kring användandet av kulturaktiviteter i skolan och att dessa mål följs upp för att skapa en kulturell vardag i skolan.

2.5 Sammanfattning av teori och forskning

Ziehes (1993) ungdomsteorier beskriver hur ungdomar lever i en tid med många val och krav på reflektioner för urval. Prestationsprincipen menar han är ungdomens fantasi om vem den vill vara eller borde vara som blir till ett självförtryck. Samhällets krav på logik ger genom ungdomars oartikulerade behov en sårbarhet för den andres förväntan och påverkar ungdomar till att inte exponera sig. Han beskriver också ungdomars förmåga att välja estetiska uttryck och produktioner som en balans till det moderna samhällets

begränsningar av det privata. Längtan efter intensitet får inte plats i det offentliga rummet men Ziehe menar att ungdomar har en sund känsla för dessa uttryck. Giddens (1997) begrepp kring livsstil och livsplaner visar på betydelser för hur ungdomar exploateras för samhällskrav liksom hans teorier om den tänkande och handlande människan. De många val av livsstil som det moderna samhället erbjuder kräver planering för ungdomen men att det i samhället saknas hjälp för dessa val. De teorier kring samarbete och kollegialitet som Hargreaves (1998) ger som en förutsättning för ett bra reformarbete får betydelser av lärarens vardag och behovet av arbete kring vägledning samt hans teorier om hur individen påverkas av tid. Habitus och den habitusposition som vi i gruppen tillhör enligt Bourdieus (1993) teori är en fråga om hur vi gör våra val.

Enligt skolverket ska skolan sträva mot att förbereda för fortsatta studier och för lärande i arbetslivet inom såväl estetiska som andra verksamhetsområden. (Skolverket, 2000, s. 8) Skolverket formulerar i sin rapport *Utvärdering av fem gymnasieprogram* (1998) kring estetiska programmets status att programmet verkar ha högre status som yrkesutbildning än som studieförberedande. Rapporten visar också på behov att arbeta fram en kulturell helhetssyn och en fördjupad teori inom utbildningen.

Skolverkets översikt *Ungdomar utbildnings- och yrkesval – i egna och andras ögon* (2004) konstaterar att det förekommer en hel del kunskapsluckor kring ungdomars föreställning om sig själva i relation till studier och arbete och att det snabbt växande mediasamhället skapar ett alltmer osynligt arbetsliv och att detta också bidrar till att själva arbetsprocessen är mer abstrakt. Översikten menar också att det för ungdomar idag är en fråga om att lära sig hur och varför, att aktivt forma sina möjligheter i den egna framtiden och att val idag mer handlar om livsval och samtidigt vad man vill göra härnäst. Valet av vidare studier och yrkesliv hör samman med hur ungdomar konstruerar sin karriär genom sitt deltagande i samhället, genom sina familjer och i sin fritid. Enligt översikten visar Skolverkets utvärdering (1997) av studie och yrkesvägledning att elever från socialgrupp 1 i högre grad än elever från socialgrupp 3 blir hjälpta av sina föräldrar. En tolkning av detta menar översikten är att elever från socialgrupp 3 är i större behov av vägledning från skolan. Samtidigt visade undersökningen att lärare och skolkamrater spelade en mindre roll i valet av studieväg.

I *Kvalitet i yrkes och studievägledning* från skolverket (2008) visar materialet på att ett systematiskt kvalitetsarbete med vägledningsfrågor behövs och att det går att fördela arbetet som en funktion mellan enskilda aktörer på skolan. Enligt *Karriärvägledning. En handbok för beslutsfattare OECD* (2007), U2006/5687/S (2006) och Lpf 94 (2009) har rektorn stor betydelse som övergripande ansvarsaktör för elevernas studie och yrkesvägledning och att tillsammans med studie och yrkesvägledare och pedagoger främja olika stödjande funktioner.

Skolverkets *Allmänna råd och kommentarer om studie- och yrkesorientering* (2009) menar att det bör finnas system för rutiner och uppföljning med utvärdering för vägledningsmålen och att dessa sedan kan användas för kvalitetsförhöjning av arbetet med studie och yrkesvägledning. Vidare beskriver råden betydelser av att personalen får kompetensutveckling inom området genom utvärdering och deltagande i nya forskningsresultat, för gymnasieskolan betonas vikten av att ha aktuella kunskaper om utbildningssystem och arbetsliv.

I Kulturrådets rapport *Kulturliv och skola* (2007) beskrivs en långvarig samverkan mellan kulturliv och skola med god förankring i alla led av nätverket som betydande för kulturaktiviteter i skolan.

2.6 Problemprecisering

Undersökningen handlar om hur skola och lärare i dag på estetiska programmet bild och formgivning arbetar kring frågor som berör elevers förberedelse för arbetsliv och högre studier inom estetiska arbetsområden. Min avsikt med undersökningen är också att se hur elever uppfattar utbildningens strävan till denna förberedelse. Det sociala samspelet och individens ansvar ser jag som viktiga delar i utgångspunkt av det postmoderna samhället. För mitt arbete ser jag betydelser av frågor kring elevernas framtida val som frågor kring hur samverkan fungerar mellan aktörer inom skolan, skolan i relation till större samhällsliga organisationer och system och relationer mellan lärare och elev i en undervisningssituation.

Mina övergripande frågeställningar är:

- Hur arbetar lärare och skola på estetiska programmet bild och formgivning med frågor kring studie- och yrkesorientering inom det estetiska arbetsområdet?
- Vilken kontakt får elever med högre studier och arbetsliv inom det estetiska fältet?
- Hur upplever elever utbildningens syfte att utbilda för framtida studier och yrken?

3. Empirisk del

3.1 Genomförande

Jag har i min undersökning valt att göra kvalitativa intervjuer i form av skrivna frågor som besvaras av informanterna via mail. Anledning till den här intervjuformen är att jag vill få ett så brett spektra som möjligt genom att använda mig av flertalet informanter. Jag vill också få ett resonemang kring frågorna som inte kan framgå i en kvantitativ undersökning (Kvale, 1997). Informanterna har haft möjlighet att förklara och klargöra sina åsikter för mig och jag har haft möjligheten att förtydliga där det har varit behövligt. Jag har även haft tillfälle att komplettera med de frågor som jag upplevt saknats i den ursprungliga intervjuguiden.

Mina informanter har varit 13 lärare från olika gymnasieskolor i landet inom estetiska programmet bild och formgivning, 12 elever varav 5 elever på programmet och 7 tidigare elever på programmet som vidareutbildat sig inom ett estetiskt studiefält samt 3 studie och

yrkesvägledare på programmet och 1 studie- och yrkesvägledare från hantverksprogrammet och samhällsprogrammet. Jag har valt att presentera min uppsats så kortfattat som möjligt för mina informanter för att inte styra deras uppfattning i ämnet men mina frågor har varit relativt snäva i sin betydelse för att göra responsen så strukturerad som möjligt.

De lärare som medverkar i intervjuerna har jag tagit kontakt med genom förfrågan via mail och jag har sökt upp ett så stort antal som jag ansett varit möjligt, sammanlagt har det rört sig om ett 40-tal lärare på programmet. Då det varit svårt att få med deltagare har jag sökt informanter bland lärare vid ett flertal tillfällen. Inga lärare hör till samma skolor trots att jag gärna sett att fler lärare från samma skolor varit med i intervju. Det var som sagt inte lätt att övertala och vid några tillfällen backade lärare ur av den anledningen att de antingen inte ansåg sig vara insatta i uppsatsens område eller att de inte tyckte sig ha tid för att svara utförligt. Jag bad några lärare svara utifrån det som de uppfattade att de förstod men trots det valde ett antal att inte delta. Mina frågor var många och verkade svåra för några lärare som också kommenterade att de fanns studie- och yrkesvägledare som tog hand om delen med arbete och fortsatta studier.

För att få en inblick i studie- och yrkesvägledarens vardag och frågeställningar kring arbete med lärare och program har jag gjort en djupare muntlig intervju med en studie- och yrkesvägledare som arbetar med hantverksprogrammet och samhällsprogrammet. Detta kom sig av att jag hade den kontakten sedan tidigare och visste att personen i fråga var en engagerad och intresserad person som gärna ställde upp i intervju. Jag använde min bärbara dator för inspelning. Jag ville också genom denna intervju få tillfälle att göra jämförelse med intervju via mail. Tre studie- och yrkesvägledare på estetiska programmet bild och formgivning ställde upp på mailintervjuer. Jag kontaktade studie- och yrkesvägledare via mail och det var först ingen som ville delta. Min avsikt med att intervjua studie- och yrkesvägledare är att studievägledare har den tydligaste funktionen av vägledningsarbete inom skolan och att det är av intresse att visa på hur samverkan mellan lärare och vägledare kan fungera.

Elevgruppen var ursprungligen avsedd att indelas i tidigare elever och nu studerande elever men jag har valt att i stället gruppera dem tillsammans. I elevgruppen är 5 elever nu studenter på programmet varav en går sitt första år och fyra går tredje året samt 7 elever har gått på programmet under 2002-2007 och vidareutbildat sig inom ett estetiskt studiefält. Några av de tidigare eleverna på programmet har jag kontakt med sedan tidigare och det underlättade kontakten för intervjudeltagandet. Eleverna i intervjun har gått/går både på samma och olika skolor, sammanlagt är fem skolor representerade i elevgruppen varav tre går/har gått på en skola som inte någon lärare eller studie- och yrkesvägledare intervjuats från.

3.2 Etiska överväganden

Min undersökning har skett i informerat samtycke och detta har inneburit att jag genom mailkontakt har informerat lärare, studie- och yrkesvägledare samt elever som deltar om det frivilliga och anonyma deltagandet. En elev som är under 18 år har jag varit i kontakt med förälder som godkänt sitt barns deltagande. Alla deltagare har erbjudits att ta del av det slutliga materialet men endast en lärare har visat intresse.

3.3 Tillförlitlighet

På många sätt upplever jag själva formen med mailintervju som bra med tanke på tillförlitlighet och etiska överväganden. Det är oftast klart uttalat det som någon skrivit, informanten har möjlighet att fundera och formulera sig kring frågorna på ett sätt som motsvarar intentionen. Ett stort undantag är dock att alla inte är bra på att skriva eller uttrycka sig i skrift och detta kan motverka ett utförligt svar som annars kan skapas i ett samtal. Informanterna har haft möjlighet att förklara och klargöra sina åsikter för mig och jag har haft tillfälle att förtydliga där det har varit behövt. Jag har även haft möjlighet att komplettera med de frågor som jag upplevt saknats i den ursprungliga intervjuguiden. Den möjlighet som samtalet har att i diskussion och i direkta uppföljningar utveckla frågeställningar i nya banor (Kvale, 1997) finns inte i en mailkontakt, men samtidigt minskas risken att jag som intervjuare påverkar min informant och på så sätt skapar

konstruktioner av betydelser. Däremot har insamling av svar tagit tid trots att jag med mailintervjuer avsett att på så sätt göra en bredare undersökning möjlig rent praktiskt. Ett par informanter har påpekat en luddighet i vissa frågor, en elev upplevde en viss styrning av frågeställningar medan flertalet informanter uppfattat och svarat på ett sätt som jag upplever är enligt min avsiktliga frågeställning. Jag gör en bedömning att tillförlitligheten i vissa avseenden kan vara påverkad av, hos informanten, en i vissa frågeställningar känsla av provokation till själva undersökningens syfte och att syftet upplevts som kontroversiell – att undersöka hur skola och lärare på estetiska programmet bild och formgivning arbetar eller kan arbeta kring frågor som berör elevers förberedelse för arbetsliv och högre studier inom det estetiska fältet. Att provocera har aldrig varit mitt avseende med uppsatsen. Framför allt kan jag uppleva provokationen som något som lärare i sin mycket uppfyllda vardag upplever som ett ifrågasättande av tillräcklighet. Detta har inte heller varit min avsikt eller tanke med uppsatsen.

3.4 Bearbetning av intervjumaterial

Jag har valt att dela upp mitt material i tre grupperingar av studie- och yrkesvägledare, lärare samt elever. I gruppen lärare har jag tittat på fem större områden i underrubrikerna: Det estetiska fältet, Utbildningen, Kontakt med arbetsliv och samhälle, Befintliga former av samverkan för studie- och yrkesorientering samt Vad kan utvecklas för elevernas samhällskontakt och studie- och yrkesorientering. De här fem punkterna har alla en koppling till frågeställningen hur man som skola och lärare på programmet arbetar kring elevernas förberedelse för högre studier och arbetsliv inom estetiska området. I gruppering studie- och yrkesvägledare har jag valt att göra en uppdelning enligt följande rubriker: Tid och uppfyllelse, Samverkan, Kontakt med arbetsliv och samhälle samt Drömscenario. Elevgruppen har indelats rubriker: Kontakt med arbetsliv och samhälle, Studie- och yrkesorientering, Stöd och utrymme samt Nu och framåt.

Den här struktureringen har varit möjlig efter att intervjuerna tagit form, men jag har också använt delar av uppdelningen inför intervjuerna utifrån mina övergripande frågeställningar.

- Hur arbetar lärare och skola på estetiska programmet bild och formgivning med frågor kring studie- och yrkesorientering?
- Vilken kontakt får elever med arbetsliv och högre studier?
- Hur upplever elever utbildningens syfte att utbilda för framtida studier och yrken inom det estetiska fältet?

Materialet har naturligt blivit sorterat efter dessa punkter och jag har valt att kombinera en presentation av resultaten i berättande form samt använt citat för att ytterligare beskriva den bild som intervjuerna gett.

4. Resultat och analys

4.1 Studie- och yrkesvägledare

4.1.1 Tid och uppfyllelse

De fyra studie- och yrkesvägledare jag intervjuat, där tre är vägledare på bland annat estetiska programmet bild och formgivning och en på praktiskt program och samhällsprogram, vittnar alla fyra om ett pressat tidsschema och svårigheter att uppfylla alla elevers behov av vägledning. Alla fyra vägledarna har ansvar för tre till sex program vilket också innebär ett antal olika inriktningar. Exempelvis är studievägledaren på praktiska programmet, med ansvar för ytterligare fem program, ensam ansvarig för cirka 750 elever. Vägledningen där handlar mycket om att ge klassrumsinformation för elever i årskurs tre om vidare högskoleutbildningar och de populäraste folkhögskolornas yrkesutbildningar. Inte så mycket information hinns med om olika yrken och arbetsmarknad.

När det handlar om enskilda samtal med eleverna och att möta upp elevernas behov uttrycker endast en av de fyra vägledarna sig känna tillfreds med sitt arbete. De övriga vägledarna beskriver svårigheter med andra sysslor som upptar tiden, som nya tillträdesregler för högskolor att räkna meritpoäng som eleverna behöver hjälp med, att upprätta studieplan och att hjälpa elever som är i behov av ökat stöd i ett ämne eller som behöver byta grupp. Ett av skälen till att som vägledare inte kunna uppfylla behoven uppger en vägledare vara en viss organisationsfråga gällande det egna ämbetet men att en stor orsak är det nya systemet med meritpoäng. Samma vägledare uttrycker att behov av stöd för elevernas gymnasietid tar mest utrymme och att mindre tid läggs till studie- och yrkesvägledning för framtiden och enligt vägledaren är detta också en önskan från skolledningen. ”Vi behöver antingen öka mängden studievägledare på skolan eller sänka ambitionsnivån. Just nu är arbetsgivarens bud att sänka ambitionsnivån.”

En vägledare beskriver också problem att nå ut till alla elever med att det finns möjlighet att boka in tid för samtal:

Om man säger så här. De som söker upp får det men det är ju verkligen långt från alla som gör det. De som är självgående brukar ju oftast inte Men de blir ju kallade om de har studieproblem och så det missar man ju inte. Det handlar ju om studier nu .. pågående. Så det är väl ändå så att det är de som inte går på räls som man fångar upp. De som har de största behoven av någon form av stöd.

Samma vägledare uttrycker i samband med att elever på gymnasiet inte blir obligatoriskt kallade till vägledningssamtal hos studie- och yrkesvägledare att: ”Å ena sidan så, de som är blyga har ju lite svårare att gå iväg och att det kan ju också vara ett sätt att, ja att det inte är så farligt - att det faktiskt är för deras egen bästa.”

Även tid till gruppvägledning är något som saknas enligt vägledarna och en vägledare beskriver att många elever önskar mer individuella samtal och mer klassinformation. Dock ger alla studievägledarna uttryck för viss uppfyllelse av behov av stöd hos sina elever och som en studievägledare svarar:

”I samtal lägger jag tyngdpunkten på att stärka deras självkänsla och självförtroende i första hand än regelrätta vägledningssamtal. Detta för att de lättare skall kunna ta beslut om sin framtid efter att de haft sitt ”studieuppehåll” efter gymnasiet.”

Alla fyra vägledarna upplever sig själva och sina prestationer som vägledare som viktiga för elevernas fortsatta studie- och yrkesliv, och som en vägledare uttrycker: ”Det känns som att jag är viktig, att jag finns som funktion och att jag är opartisk och står på elevens sida.”

Att vidga elevernas perspektiv och att visa på alternativa studievägar räknar vägledarna till viktiga betydelser av sitt arbete. Ytterligare en vägledare uttrycker:

Jag anser mig vara en viktig person och att studie och yrkesvägledningen bör utökas inte minst med tanke på de nya tillträdesreglerna till högskolan som är väldigt komplicerade. Utan ökade resurser måste någon annan arbetsuppgift minskas. Det kan vara så att lärare och skolläring i högre utsträckning måste ta ansvar för studie- och yrkesorienteringen på skolan men även studieplanering under gymnasiet så att vi studie och yrkesvägledare i högre utsträckning kan använda vår tid till vägledning.

På frågan om det finns rutiner för och uppföljning för vägledningens målen svarar två att det inte finns men att det är på gång och att det finns samtal på skolan omkring detta medan de övriga två inte har detta på agendan förutom den egna utvärderingen.

4.1.2 Samverkan

På frågan om det finns samarbete mellan studie- och yrkesvägledaren och lärare på programmet om elevernas kunskaper och information kring framtida studier och yrken svarar vägledarna olika. En av vägledarna beskriver kontakt med lärare när det gäller elevernas kunskapsnivå, en annan att det finns ett visst samarbete och utbyte av information kring yrken och utbildningar. Ytterligare en vägledare menar att samarbetet handlar om att finnas till hands som resurs att boka in för klassrumsinformation och som delaktig i arbetslag medan en fjärde beskriver hur lärare bokar in studiebesök på olika

bildutbildningar och att vägledaren själv kan följa med samt att de genom att ha en yrkesdag för årskurserna 1 och 2 också samverkar.

För att utveckla samverkan menar en vägledare att lärarna på skolan tar ett bra ansvar för studie- och yrkesorientering som de enligt skolplan och andra styrdokument ska göra. Detta är enligt denna vägledare något som är gudomligt och har tidigare erfarenhet från andra skolor av att så annars inte är fallet och att det för tillfället inte finns anledning för sin skola att utveckla detta område. En annan vägledare menar att de på skolan skulle kunna förtydliga sina olika kompetenser och att det går att göra en tydligare arbetsplan om vad de vill ge eleverna i de olika årskurserna med uppgifter om vad de ska göra tillsammans och vem som gör vad i övrigt.

När det gäller lärare och hur de får in studie- och yrkesvägledning svarar en vägledare att många kloka lärare som inte ser "sitt ämne" som det viktigaste och mest intressanta i livet utan har helhetsperspektiv för eleven främst är en förutsättning för att många får in det bra i undervisningen. De övriga vägledarna menar på att detta kan se väldigt olika ut beroende på lärare, att det är svårt för lärare men att det finns många estetiskt inriktade lärare som gör ett fantastiskt jobb.

Frågan om arbetsbeskrivning för vägledningsfrågor för pedagoger i olika ämnen menar en vägledare skulle kunna vara en tydlig fördelning av arbete där målen för skolans informationsinsatser, studiebesök, praktik och vägledning finns. En vägledare är osäker på önskan om en arbetsbeskrivning för pedagoger men menar att det i en arbetsbeskrivning för mentorer skulle stå att i samtal med eleven måste det tas med vad som krävs för grundläggande behörighet. Samma vägledare önskar däremot studie- och yrkesorienteringsmoment i kursbeskrivningar som studiebesök, fältstudier och att bjuda in föreläsare som exempel. En vägledare beskriver angående detta: "Nej, sådant samarbete och forum finns inte idag men vi har pratat också med en annan lärare i etik och livsfrågor kursen som också ville lyfta in just det här med arbete och ja branscher och så i den kursen som sa "åh, kunde inte du komma och vara med just som ett stöd" för att hon sa att 'jag vet så lite och du vet ändå mer'."

En vägledare uttrycker att istället för ”bör” i läroplanen så borde det stå ska och att det vore en bra början.

4.1.3 Kontakt med arbetsliv och samhälle

Praktik eller arbetsplatsförlagd utbildning inom bild och formgivningsprogrammet är inget som förekommer på vägledarnas skolor och en av vägledarna menar att tidigare jobb gett erfarenheten att det är stor skillnad på arbetsplatsförlagd utbildning från arbetsplats till arbetsplats och detta är beroende på om arbetsgivaren tycker att det är viktigt eller inte. Annars anser vägledaren att det är bättre om eleven är på skolan medan de övriga vägledarna menar att det ger en bra kontakt med verkliga livet.

Studie- och yrkesvägledaren på praktiska program och samhällsprogrammet beskriver hur tiden på vägledarutbildningen gav tankar kring frågor om vikten av att som vägledare arbeta med estetiska utbildningar som bild och form:

Eftersom jag själv varit inne på just estetiska utbildningar bild och form, så har jag tänkt att jag skulle jätte gärna vilja jobba med det just med tanke på hur diffust jag själv såg det. Att det finns så mycket mer att tänka som jag inte visste då när jag själv gick till exempel bild och form. Så hade jag just då kanske behövt en just för att få upp ögonen på ”vad finns det mer liksom”, ”hur kan man tänka?”. Det var mer sådär som jag tycker är förlegat att ”men det kan man inte försörja sig på”. Det kan man visst det.

Att arbeta med vägledning för bild och form elever menar denna studievägledare kan vara att tänka i kombinationer, att inte låsa sig vid styrda yrkesområden utan tänka hur två skilda intressen hos en elev kan kombineras i ett yrke. Som exempel ger vägledaren att en elev som är bra i biologi och som samtidigt tycker om att teckna kan kombinera de här intressena i ett yrke som illustratör inom ett biologiskt arbetsfält.

Något som också kommer upp i samtalet med studie- och yrkesvägledaren på praktiska

program och samhällsprogrammet är att det sällan förekommer yrkesråd på estetiska programmet och att detta enligt vägledaren skulle kunna vara ett bra tillfälle att ha två tre olika representanter som företräder olika branscher inom bild och form. Yrkesråden brukar förutom branscher innebära lärare och några elever som träffas kanske en gång om året och detta menar vägledaren ger kännedom om vad som sker på skolan och vilka som exempelvis får jobben och att detta kan bidra till att informationen och kunskapen hela tiden hålls uppdaterad. En studievägledare beskriver ett yrkesråd på skolan för estetiska programmet bild och formgivning som ett yrkesråd för alla lärare skolor som har bild & form. "Kontakterna för alla är under utveckling, då jag anser att den har stora brister för alla inriktningarna. Sen är det en snedvridning åt Sam och Natur hållet som har massor med kontakter inom Sverige och utomlands, detta för att det har satsas på dessa program. Men förutom kontakten med de andra skolorna så har bild och form ett väldigt smalt kontaktnät men det arbetas på det".

Om det estetiska fältets stora vidd och de svårigheter som kan förknippas med att överblicka marknaden för estetiska yrken konstaterar alla studievägledarna att det är svårt att hålla sig helt uppdaterad och en vägledare menar att där har karaktärsämnenas lärare på skolan och eleverna själva en viktig uppgift. Som en annan vägledare uttrycker så föds många arbetstillfällen i processen med det egna skapandet istället för att se till lediga jobb.

Eleverna har ofta svårt att förstå branscher idag menar tre av vägledarna men att det ser olika ut från elev till elev. Som en vägledare beskriver: "Elever som själva har ett intresse av att söka kunskap och diskutera med olika aktörer, elever där lärare i olika kurser lägger in moment om yrkesliv/bransch eller elever där man "hemma" diskuterar framtid, yrke, samhäll, med mera har bra kunskap och förståelse om branscher. Andra elever vet inte ens om att det kallas bransch."

Något som också kommer fram i intervju med studievägledare på hantverksprogram och samhällsprogrammet är att man idag lyfter fram och betonar betydelsen av allas angelägenhet att engagera sig i studie- och yrkesorientering och att detta enligt vägledaren sker mycket med tanke på att många ungdomar idag inte får sitt första jobb förrän de är

närmare 30, och menar vidare att så såg det inte ut för åtta år sedan. Denna vägledare beskriver också en undersökning som visar att ungdomar idag kan nämna omkring fem yrken och menar på att det ofta är de traditionella yrkena som eleverna räknar upp.

Om elevernas uppfattning kring information för vidare studier och yrken menar en vägledare att inte alla elever är mottagliga och att de sedan uttrycker att ”det har jag aldrig hört” eller att ”vi får ingen information alls på vår skola”! Samma vägledare uttrycker också att eleverna inte alltid förstår att ett besök på en högskola ingår som en del i studie- och yrkesorientering.

Samarbete med föräldrar och samhälle kan se olika ut enligt vägledarna. På en skola arbetar studievägledaren med föräldrar och samhälle genom yrkesdagen, på de övriga skolorna är det inte så mycket samarbete med just föräldrar men önskningar finns om just detta. Att exempelvis använda sig av föräldrar som resurs med sina arbetslivskontakter vid studiebesök, yrkesmässor eller temaarbeten. En av vägledarna efterfrågar att samhället måste tränga sig på mer och att skolan måste släppa in verkligheten.

Stödet för kontakt med arbetsliv och högskolor från ledningshåll ser också olika ut beroende på skola och en vägledare upplever att ledningsgruppen inte bryr sig medan en annan vägledare upplever fullt stöd. En tredje vägledare beskriver att eleverna på programmet har olika former av utställningar och julmarknader och att skolledningen är positiv till detta men inte drivande i sak. Ett utvecklat stöd kan enligt vägledare vara att aktivt ”lobba” och vara påläst, ökade ekonomiska resurser, mer utvärdering och uppföljning och en vägledare beskriver att kommunen under läsåret kommer ta fram en studie- och yrkesorientering/vägledningsplan och att detta kan resultera i ökade krav på att vara drivande mot skolledning och lärare.

Kompetensutveckling är något som alla studievägledarna kan tänka sig men att det är något de själva får leta reda på.

På frågan om estetiska programmets utbildning bild och formgivning har likvärdig status som yrkesutbildning och studieförberedande svarar en vägledare att det är svårt att förstå frågan, en vägledare att studieförberedande har en högre status samt en att programmet har en lägre status i förhållande till övriga program på skolan.

Arbetsmarknadens behov och ”matchning” som diskuteras inom EU kring vägledningsfrågor är inget som har med vägledning i skolan att göra menar tre av vägledarna och menar vidare att detta är något för arbetsförmedlingen, men som en inblick i andra länders vägledning och arbetsmarknad finner en av vägledarna ett intresse.

4.1.4 Studie- och yrkesvägledarnas beskrivning av ett drömscenario

Studie- och yrkesvägledarna ger på frågan om hur drömscenariot för sitt arbete ser ut svaren:

Vägledare 1: ”Hinner inte skriva allt men om jag istället för 600-700 elever hade ansvar för 300-400 elever skulle jag kunna bedriva en helt annan verksamhet. Om jag fick ner antalet elever till mellan 300-400 elever och fick tid på schemat vårterminen årskurs 2 och höstterminen årskurs 3 skulle jag kunna förbereda eleverna mycket bättre för deras framtid. Jag skulle då även ha tid att aktivt vara med på arbetslagsmöten och kunna påverka samt i viss mån hjälpa lärarna att ta med olika studie- och yrkesorienterings delar i deras kurser.”

Vägledare 2: ”Mer lektionstid, mer tid för eleverna både enskilt och i grupp.”

Vägledare 3: ”En bra blandning av information, vägledning, undervisning och praktik. En tydlig arbetsplan för olika årskurser och ansvarsfördelning mellan olika funktioner på skolan. Arbetsplanen följs upp och utvärderas. Möjlighet att hinna ha enskilda samtal med alla elever i årskurs 3.”

Vägledare 4: ”Mitt drömscenario? Det skulle ju vara att jag hade fler kollegor och där man hade en bättre plan för hur, ja att man hade en studie- och yrkesorienterings, alltså en

utarbetad plan för hur man ska gå tillväga och att fler var delaktiga i det. Att det fanns en röd tråd på något sätt - jag menar, varför går elever i skolan?"

4.2 Lärare

4.2.1 Det estetiska fältet

På frågan hur lärare ser sina prestationer som viktig faktor för eleverna framtida fortsatta studier och yrkesliv svarar alla lärare sig uppleva de egna prestationerna som positiva. Genom att stödja och ge respons, genom attityd, ämneskunskaper, genom att vara förebild och inspirera anser lärarna att de uppfyller sitt uppdrag. En lärare uttrycker: "Dels genom att vara kunnig och inspirerad och genom att i undervisningen kunna presentera för dem det stora fält av olika yrken och sysselsättningar som är relaterade till bild/form kunnande. Men kanske främst genom handledning - att individuellt ha en dialog med eleven där man bekräftar och ger feedback på arbeten och kan pejla in specialintressen och utvecklingspotential." En lärare uttrycker att ett flertal elever söker konstutbildningar och behöver stöd och hjälp att montera arbetsprover och göra ansökningar eller söka stipendier. Ytterligare en lärare menar att det nog betyder något för alla elever men att för några kan det vara avgörande med lärarens engagemang.

Tio lärare av tretton anser att de på något sätt får in studie- och yrkesorientering i ordinarie kurser eller moment under utbildningens gång medan två lärare anser att det behöver fyllas på med yrkesorientering genom fortbildning och kompetensutveckling. En lärare ser inte området som viktig faktor för sitt arbete. För de tio lärare som anser sig få med studie- och yrkesorientering i undervisning anger de flesta studiebesök, samtal omkring yrken kopplade till kursmoment och utbildningsmöjligheter samt någon lärare som nämner gästföreläsare inom konst eller design. En lärare beskriver att elever i årskurs tre, som vill, kan arbeta med att söka efter olika utbildningar och vad de kräver samt att eleverna också kan besöka närliggande skolor.

Tre av tretton lärare säger sig ha förståelse och kontakt med vilka möjliga branscher som finns inom det estetiska fältet för sina elever. Övriga tio lärare uppger att de har ganska bra koll men att de inte har en fullständig bild av möjliga branscher. Ett antal av lärarna säger sig förstå vilken stor bredd det estetiska fältet innebär medan andra menar att fortbildning för den kunskapen behövs. Ett par lärare uttrycker att utbildningen är studieförberedande och inte en yrkesutbildning och att de förbereder även för allmän vidareutbildning.

På frågan om lärarna tror att eleverna förstår branscher idag svarar sex lärare att de tror att eleverna har liten insikt i branscher, tre lärare svarar att det beror på föräldrar, intressen och klasstillhörighet, en lärare menar att eleverna förhoppningsvis har större kunskap när de är klara med sin utbildning, två lärare vet inte samt en lärare förstår inte frågan. En lärare skriver:

Om du är en intresserad elev så tror jag de har en viss inblick. Årskurs tre hoppas jag börjar få en viss inblick. Det hänger mycket på deras eget intresse för de estetiska yrkesområdena. Upplever att det är ganska svagt generellt. Vi har färre sökande, bortsett från mindre barnkullar, friskolor etc. så hänger det väldigt mycket på hur föräldrarna informerat om dessa yrken tidigare, inför valet i årskurs 9. Det beror på hur man ser på frågan "vad kan man bli på det programmet?"

Fem lärare av tretton svarar på frågan om hur de tror att eleverna uppfattar information om vidare studier och yrken att de tror att eleverna är positiva och tacksamma för all hjälp de kan få. Sex lärare menar att det är mycket individuellt hur eleverna uppfattar informationen och att detta är beroende på klasstillhörighet, individuell utveckling, att de "har fullt upp" eller att framtiden är långt i fjärran för många elever. Som en av lärare uttrycker: "Eleverna på vårt program har en tendens att vara svagpresterande, så många är osäkra på om de klarar vidare studier till högskolan, som har en enorm press..... Vi informerar om folkhögskolor som en väldigt viktig del i utvecklingen inom estetiska yrken."

En annan lärare skriver: ”Tack vare våra näringslivsdagar, UF och praktik så tror jag att de får ganska bra koll på vad man kan göra efter gymnasiet som estet men vi skulle säkert kunna jobba hårdare för att tydliggöra fler yrken och utbildningsalternativ.” Två lärare svarar att de inte vet.

Alla lärare uttrycker att det finns utrymme för elever att utveckla sitt eget språk och uttrycka sina egna visioner inom ramen för kursuppläggen i exempelvis bild, bild och formgivning, estetisk verksamhet eller projekt. Några lärare nämner att det är individuellt hur mycket elever själva kan satsa, att det finns tillfällen till detta trots styrda uppgifter, att det är speciellt i sista året som det finns stora möjligheter för det egna uttrycket samt en lärare som uppger att det finns möjligheter men att det främst är frågan om att skapa och förstå processer i nämnda kurser.

Några röster från lärare:

”Har ambitionen att ge elever möjlighet till egen gestaltning även i grundläggande moment. I Bild och Form fördjupning i 3:an ligger tonvikten på det.”

”Stor skulle ja säga. Vi ger dem en relativt bred grund att stå på, som de senare får förvalta, fördjupa sig i under sista året. Finns det många studiesvaga elever så blir det inte lika tydligt. De driver inte kunskaperna framåt på egen hand, därmed utvecklar de inte det egna språket. Men möjligheten till det är mycket stor på vårt program.”

”Jag upplever personligen att utrymmet är stort, men som sagts ovan [att det är individuellt för eleverna; författarens anm.] och det rådande arbetslivsklimatet, björklundseffekten med mera är det svårare i dag att uppmuntra och leda in elever på områden som de själva upplever som osäkra!?”

Lärarna beskriver hur de möter upp eleverna i projekt och andra enskilda arbeten för samtal och råd för framtiden genom att vara mycket på plats i tid och rum, genom att lyssna och stötta, genom att i samtal och vägledning pejla in specialintressen, hjälpa eleverna att knyta kontakter utanför skolan, ge vägledning i mentorssamtal samt att dela med sig av egna erfarenheter. Samtidigt beskriver några lärare behov av att sitta mer i

samtal och att tillfällena till dessa samtal är sporadiska. En lärare menar att det endast är om elever frågar eller om en elev har en särskild begåvning som den inte vet om som läraren ger råd. En annan lärare uppger att ge råd och att prata framtid ingår i utvecklingssamtal och examinationer men att den största vikten läggs på hur elever löser aktuella uppgifter, hur elevens utveckling ser ut samt hur elever kan jobba mot ett visst betygsmål.

4.2.2 Utbildningen

På frågan om på vilket sätt utbildningen har likvärdig status som yrkesförberedande utbildning och studieförberedande menar fyra lärare att programmet främst är en studieförberedande utbildning men att det enligt en lärare inte riktigt kommer fram i programinformationen. Som en lärare uttrycker: ”Den låga status ES har idag beror på att programmet ses som ett yrkesprogram som utbildar arbetslösa kulturarbetare. Detta synsätt är fel. Man kan bli nästan vad man vill inom detta program; vi har exempel på elever som gått ES/bild-form som idag är präster, väktare, florister, läkare med mera.”

Enligt fyra lärare är utbildningen enbart studieförberedande. Fyra lärare menar att utbildningen ligger någonstans mittemellan och en lärare uppger att kombinationen av karaktärsämnen och allmänna ämnen ger en bra helhetsbild av hur samhället fungerar. En lärare av dessa lärare uttrycker också att utbildningen har låg status och att detta gör att resurser inte fördelas på ett sätt som gynnar programmet. En lärare förstår inte frågan.

När det handlar om hur utbildningen strävar mot syftet att skapa beredskap inför ett föränderligt arbetsliv anser tio av lärarna att utbildningen på något sätt gör det, några lärare lyfter fram bredden i utbildningen och besök i andra länder samt studiebesök, andra menar att ämnenas karaktär gör att eleverna blir mottagliga för att söka och reflektera kring olika lösningar. Som en lärare uttrycker: ”Konstnärlig verksamhet är allmänbildande och ger därför en bra grund för kreativt tänkande. Konstnärligt tänkande är väldigt likt entreprenöriskt tänkande och man borde ta vara på den likheten bättre. Något för Skolministern att studera.”

Av dessa lärare poängterar också några betydelsen av att stimulera eleverna till att prestera bra i kärnämnen och en lärare menar att all undervisning i gymnasiet strävar mot detta mål. För två lärare är det inte uppenbart att utbildningen strävar mot dessa mål. Den ena läraren menar att kraven för eleverna att klara utbildningen motsäger ett långsiktigt perspektiv och att ett långsiktigt perspektiv är något som läraren saknar hos skolledare och personal. Lärare nummer två uppger att det som görs under utbildningen genom samtal, diskussioner och projekt är bra för syftet att förbereda för ett föränderligt arbetsliv men att det samtidigt inte är tillräckligt i förhållande till den föränderliga världen efter gymnasiet.

4.2.3 Kontakt med arbetsliv och samhälle

4.2.3.1 Arbetsplatsförlagd utbildning

Tre av elva lärare uppger att eleverna har arbetsplatsförlagd utbildning. Praktiken på skolorna sträcker sig olika, för skola nummer ett under en vecka i årskurs tre, för skola nummer två en vecka i årskurs två samt för skola nummer tre en vecka i andra årskursen och två veckor i tredje.

Skolorna nummer ett och två som har en veckas praktik har lagd den under kursen *Arbetsmiljökunskap*. Eleverna väljer själva praktikplats med stöd av lärare och praktiken ska på skola ett innebära en arbetsplats inom programmet som också ger valmöjlighet av dans, musik eller drama. Skola två har valt att låta ett eget yrkesintresse styra valet och att det helst ska vara relaterat till Bild o forminriktningen men kan (i brist på detta) vara annat. Tanken med praktik under *Arbetsmiljökunskap* i årskurs tre är att eleverna ska göra en arbetsmiljöundersökning med frågeställningar relaterade till *Arbetsmiljölagen* och som senare ska redovisas i skolan. Detta ger en ganska bred inblick för alla eleverna menar läraren och att avsikten med praktiken är att skapa intresse och inspiration för ett yrke samt att ge motivation att söka sig vidare i en viss riktning, Det kan också skapa kontakter inför framtiden.

På skola nummer två som har praktik under årskurs två menar läraren att eleverna i årskurs två oftast är skoltrötta och att det på så sätt blir en extra bonus för eleverna att komma utanför skolans väggar och möta andra människor. Läraren beskriver också att praktiken ger en insikt i vad arbetsmarknaden har att erbjuda inom respektive inriktning samt att det ger betydelse för eleverna inför framtida val att ta reda på och söka upp arbetsplatser.

Läraren i skola tre med praktik som också går under årskurs två och tre menar att praktiken ger stöd till elevernas förståelse för med vad och hur man kan livnära sig inom det estetiska verksamhetsfältet.

På en skola menar läraren att skolan inte har praktikperioder för eleverna alla år men att skolan vissa år viker en vecka för årskurs två att bedriva praktik, praktikstudier eller studiepraktik: ”Antingen studerar/praktiserar man på en yrkesplats eller så forskar man i vilka utbildningar som finns efter gymnasiet.”

Läraren menar vidare att det är bra med praktikstudier i årskurs två så eleverna kan välja lämpliga individuella kurser till årskurs tre. Läraren beskriver följande om praktikveckorna: ”En vecka viks. Dag 1 planering, dag 2 och 3 praktik eller praktikstudier, dag 4 sammanställning, dag 5 redovisning i klassen.” Detta beskriver läraren ger eleverna ”insikt i ”verkligheten” utanför skolan samt öppnar ögonen för vilka kurser i gymnasiet man kan/ska välja för att nå sina mål.”

På tre skolor uppger lärare att de tidigare haft praktik men att det enligt lärarna på två av skolorna lades ner på grund av svårigheter att hitta arbetsplatser inom det estetiska fältet. Som en lärare beskriver: ”Eleverna ordnade inte praktikplatser som hade anknytning till programmet, ibland gjorde de praktik på badhuset som exempelvis.” Enligt lärare två påverkades nedläggningen av praktikperioder av att en vecka praktik var för kort. På den tredje skolan menar läraren att det var ett från början positivt och enligt elevönskemål begärt initiativ, men med alltmer avklingat intresse från eleverna lades praktiken på is. Frågan diskuteras i arbetslaget och är fortfarande av intresse enligt läraren.

Fyra lärare som inte har praktikperioder för eleverna uppger ökad verklighetsuppfattning,

kontakter för framtida arbete och yrkesliv, att få en inblick i hur livet/försörjningen kan se ut för en verksam konstnär, upptäcka nya fält/intresseområden, vilka förkunskaper som krävs samt att ge inblick i arbetsmiljöer inom företag som arbetsplatsförlagd utbildning som områden praktiken kan ge stöd till. Två lärare med skolor utan praktik har inte svarat på frågan om vad en arbetsplatsförlagd utbildning ger stöd till.

4.2.3.2 Projekt och företagande

På frågan om *Projekt och företagande* finns på programmet svarar elva lärare att kursen inte finns, två svarar att kursen finns varav en uppger att kursen är valbar och att ingen estetelev ännu valt den. En lärare nämner *Projektarbete 100 poäng* som liknande *Projekt och företagande* kursen.

Två skolor har *Ungt företagande (UF)* som kurs där ena skolan har obligatorisk *Ungt företagande* medan skola två ger eleverna möjlighet att driva sitt projektarbete i form av *Ungt företagande (UF)* - företag.

I avseende till hur lärare upplever att utbildningen strävar mot syftet att skapa beredskap inför entreprenörskap, företagande och projekt svarar fem lärare att projektarbete, *Ungt företagande* och lärarens intresse i att föreslå möjligheter för eleverna ger beredskap. Fyra lärare svarar att utbildningen eventuellt genom projekt och den kreativitet detta innebär kan ge eleverna denna beredskap. En lärare kommenterar: ”Borde vara ganska uppenbar, men tyvärr trängs också detta undan av andra krav som syftar till att eleven skall klara utbildningen – punkt slut! Det långsiktiga perspektivet saknas hos både skolledare och personal upplever jag.” Fyra lärare svarar att de inte anser att utbildningen strävar mot detta mål, inte mer än att som en lärare uttrycker att stimulera till eget tänkande.

4.2.3.3 Kontakt med samhälle och kulturliv

På frågan om hur skolan och utbildningen bild och formgivning har kontakt med samhälle och kulturliv svarar alla lärare utom en som valt att inte svara på frågan att det finns kontakt. Den kontakten innebär enligt lärarna ett samarbete med lokala kulturinstitutioner

som konstmuseum och utställningshallar, gästföreläsningar, studiebesök, *Ungt företagande*, praktik, studieresor, samarbete med vidareutbildningar samt samarbete med privata företag om måleriuppdrag. En lärare beskriver näringslivsdagar en gång i månaden för besök på skolor och för inbjudna gästföreläsare från näringsliv. Ytterligare en lärare nämner kurserna *Estetisk orientering*, *Kultur och idéhistoria* samt *Nutida konst* som kontaktmöjlighet.

Omkring frågan om stöd för kontakter med samhälle och kulturliv samt hur lärare ser till att kontakten finns och utvecklas svarar lärare att både skola och de själva säkrar för kontakten. Några nämnda stöd och utvecklingsarbete för kontakter med ”verkligheten” är att vissa kontaktnät byggs upp, någon lärare nämner personliga kontakter utanför skolan som stöd, samarbete med kollegor på programmet och visst stöd från ledning teoretiskt. Andra sätt att få stöd ses i praktik, näringslivsdagar och *Ungt företagande*, utbyte med skolor i andra länder som nämnda Etiopien, Kina, Lettland och Österrike, projektarbete för eleverna samt genom att som lärare vara aktiv när det handlar om vad som händer kulturellt utanför skolan. En lärare nämner att genom att förbereda för högre studier i allmänhet hålls kontakt med ”verkligheten” och att detta kan innebära att hjälpa elever med korrekt skrivna inlämningsuppgifter och att öva muntliga presentationer i kombination med PowerPoint visningar eller utställning. En annan lärare beskriver så kallade ”öppna tisdagar” som innebär möjlighet att besöka viktiga kulturella platser utanför skolan och att dessa dagar också innebär så mycket som 20 procent av utbildningen. För vikten av kontakt med samhälle och kultur uttrycker en lärare att den är jätte viktigt för eleverna och att det kanske är enda gången flera av eleverna besöker kultur- institutioner.

4.2.3.4 Stöd från ledning för samverkan

Alla lärarna har svarat på frågan om stöd från ledningen för samverkan med arbetsliv och högskolor. Tre lärare säger sig inte veta vilket stöd ledningen på skolan ger för samarbetsformer med arbetsliv och högskolor, två lärare uttrycker att det finns bra stöd, en lärare menar att ledningen inte skulle motverka ett initiativ till samarbetsformer om det inte inkräktade på den övriga verksamheten, ytterligare en lärare menar att ledningen inte står i vägen men att det saknas satsning i arbetstid samt en lärare beskriver att det finns

intresse hos ledningen att stödja ett liknande initiativ. En lärare uppger stöd för studiebesök från och till högskolor, en annan lärare beskriver mäsas för högskolor att presentera sig som stöd från ledning. En lärare uppger att det finns ett enormt stöd i teorin genom näringslivskontakt som profil för utbildningen medan en annan lärare menar att det satsas på studiebesök på universitet och på att utveckla olika arbetsråd för att utöka samverkan mellan skola, arbetsliv och andra institutioner. Samtidigt beskriver en lärare sig uppleva ett obefintligt stöd för samarbetsformer på skolan för just det estetiska programmet bild och formgivning och menar att det på skolan satsas mycket för kontakt och samarbetsformer med arbetsliv och högskolor för övriga program men inte för det estetiska programmet.

4.2.4 Befintliga former av samverkan med studie- och yrkesvägledare

För samverkan med studie- och yrkesvägledare visar lärarna att de har en kontakt med studie- och yrkesvägledare men att den kontakten främst handlar om att eleverna kan gå till vägledaren för information om vidare studier och/eller att studie- och yrkesvägledare informerar elever under ett lektionspass. Informationen handlar främst om möjlig framtida studieval för eleverna i årskurs tre men kan också i vissa fall beröra ämnesval i årskurs ett. Vidare beskrivs studie- och yrkesvägledare som en person som sammanställer information om vidare studier och att den informationen finns tillgänglig för elever i informationsblad. Två lärare beskriver samarbete som resor för att besöka andra utbildningar. Kontakten kan också vara att lärare och studievägledare samverkar för elevernas studieresultat och gör avstämningar med varandra. En lärare menar att: ”Vi upplever väl att yrkesvägledarna inte vet så mycket om studier inom konstområdet, framförallt om det inte är högskolestudier utan förberedande konstutbildningar.” Medan en lärare menar att samverkan med studie- och yrkesvägledaren inte är så utvecklad.

4.2.5 Vad kan utvecklas för elevernas samhällskontakt och studie- och yrkesorientering

4.2.5.1 Arbetsliv och samhällskontakt

När det handlar om behov av att utveckla kontakter med arbetsliv och samhälle svarar lärare olika och en av dem berättar: "Som alla andra estetiska program i landet har vi i _____ utåtriktad verksamhet i form av utställningar, konserter, uppträdande med mera som är mycket uppskattat och ger en "glans" till programmet, men oftast stannar det där och ger för lite feedback."

För befintliga stöd för samarbetsformer för den här kontakten skriver samma lärare: "Finns en mängd intressanta projekt och människor som vill utveckla och stödjer vårt arbete, men byråkrati, scheman, ständiga möten och så vidare försvårar de kontakterna."

Ytterligare en lärare beskriver arbetet med kontakter utanför skolan som att det går i vågor och att det är mycket annat som ska hinnas med och att detta gör det svårt att hinna utveckla vidare. En lärare menar att kontakten kan utvecklas om det avsätts arbetstid. Utökad praktikperiod är ett förslag från en lärare på utvecklad kontakt med samhället. En lärare ger förslag på obligatorisk praktikkurs på 50-100 poäng och att eventuellt göra *Ungt företagande* obligatoriskt i *Projektarbete*. Som en lärare uttrycker: "Genom vidgat samarbete kan eleverna få mer insyn i vad som pågår på andra ställen i samhället och genom utställningar, konserter, föreställningar och så vidare skapas intresse för fortsatt verksamhet. Tidspress och samordning är oftast det som gör intentionerna svåra att genomföra!"

Nästa lärare uttrycker: "Ständig diskussion om hur arbetet med näringslivskontakt kan göras tydligare för eleverna samt tydligare målsättningar, utvärderingar, deadlines och avsatt tid för arbetet. Som det ser ut nu så arbetar alla lite hela tiden med detta, men brist på tydliga avstämningar gör att det inte riktigt känns som att vi gör några tydliga framsteg."

En lärare beskriver: "Planering redan i början av terminen - Att vi ska besöka. Vart vi ska besöka. Vilka vi vill ska komma för att informera om deras konstnärsyrke. Intervjua eleverna en gång per år om VAD de vill fördjupa sig i, VAD de skulle vilja arbeta med. Följa upp för att uppdatera och hjälpa till att forma kurser, bjuda in, besöka områden som eleverna själva belyser som intressanta områden. I dessa besök kan årskurserna blandas då

en yrkesroll intresserar fler.” Samma lärare menar vidare: ”Framför allt att skolledningen ser programmet och dess innehåll som viktigt! och prioriterar, satsar, stöttar programmets utveckling. Att placera in det i schemat! Vara delaktig på möten av programutveckling. Men också att lärarna på programmet behöver öppna upp för att arbeta på annat vis. Kursinnehåll kan genomföras på andra vis.”

Två lärare anser att kontakt med arbetsliv och samhälle och stöd från ledning för att utveckla denna kontakt är lagom som det är samt tre lärare har inte svarat på frågan.

När det gäller praktik och arbetsplatsförlagd utbildning menar en lärare att det speciellt för uppföljningen behövs mer tid.

4.2.5.2 Studie- och yrkesorientering

Nio av tretton lärare menar att det finns en del att utveckla när det gäller samverkan med studie- och yrkesvägledare om elevernas kunskaper och information kring framtida yrken och studier. Lärarnas ger förslag på utveckling av samverkan i form av träffar med fokus enbart på eftergymnasiala studier och studiebesök på skolor, att schemalägga en hel vecka för att lägga fokus på temat, mer tid för gemensamma samtal för att reda ut begreppen kring krav och möjligheter samt att ett par lärare även ger uttryck för mer kontakt med studie- och yrkesvägledare. ”Studievägledarna ser vi ju inte så ofta eftersom skolan är stor, så det är nog det som är problemet.”.

Flera av lärarna vittnar om bristen på tid som en stor orsak till avsaknad av samverkan, även resurser är något som efterfrågas. En lärare svarar på frågan om kontakt med vägledare med hänvisning till vad som tidigare nämnts att skolan har pågående försöksverksamhet genom studiebesök på universitetet och arbetar kring idéer om olika arbetsråd för ökad samverkan mellan skola, arbetsliv, universitet och andra institutioner. De fyra lärare som inte anser att det finns något att utveckla i samverkan visar också på att de är nöjda med det arbete som studie- och yrkesvägledaren gör och en lärare uttrycker att eleverna har bra koll själva på vilka fortsatta studier och yrken som finns.

Nio av tretton lärare är positiva till kompetensutveckling i studie- och yrkesorientering. Som en lärare uttrycker: "I de "naturliga" samtal som uppstår vid olika moment i undervisningen kan jag som lärare knyta an till yrken och fortsatt utbildning. Kunskaper om olika yrkeskategorier skulle naturligtvis fyllas på med tiden – kompetensutveckling inom området för lärare saknas tyvärr."

En lärare menar att kompetensutveckling är alltid bra men undrar över hur jag menar. Läraren beskriver sig vara och vilja förbli lärare och inte studie- och yrkesvägledare och önskar att skolan hade en studievägledare med större tjänst som då kunde arbeta mer aktivt i klasser och kurser. Läraren uttrycker samtidigt att det säkert skulle vara bra med utbildning.

4.3 Elever

4.3.1 Kontakt med arbetsliv och samhälle

Av de tolv intervjuade eleverna på programmet och tidigare elever på programmet har fyra elever som nu går på programmet praktik. Tre av eleverna går på samma skola. Ingen av eleverna har ännu varit ute på praktiken men förhåller sig positivt till att praktisera. Samtidigt poängterar de betydelsen av vilken praktikplats som man gör sin praktik och menar att det också är lite kort tid för att hinna få ut så mycket av det, sammanlagt en vecka respektive fyra dagar. En av eleverna menar att det är svårt för en 18-åring att få praktikplats för en vecka när de måste ordna praktiken själv. Båda skolor som är representerade med praktikplatser har lagt denna period under kursen *Arbetsmiljö och säkerhet* med huvudsyftet att för eleverna göra en arbetsplatsundersökning och att valet av praktikplats är upp till eleven att välja och söka.

Alla elever i undersökningen tror att en praktikplats kan innebära många fördelar, framför allt uttrycker eleverna att en praktikplats inom det egna intresseområdet som kultur kan

vara något bra för att öka kunskaperna, för att använda sig av sina kunskaper från skolan, för att knyta kontakter, att använda i sitt CV, lära känna yrken samt ”ge hopp för folk som är bra på färg och form.”

Som en elev uttrycker:

Jag tror att det är väldigt viktigt eftersom vi praktiskt taget bara vet hur det är att studera. Under praktiken knyter man även kontakter som kan komma till nytta när man senare ska söka jobb, och praktikplatsen i sig är någonting man kan skriva på sitt CV och ha som kontaktpersoner. Under praktiken kan man även få en uppfattning om vilket yrke man vill plugga vidare till. Om du trivs på arbetsplatsen kanske du inser att du vill jobba med samma sak i framtiden, eller så passar det inte dig alls! Då söker du vidare efter andra yrken och utbildningar, fast en erfarenhet rikare.

En elev berättar att flera kamrater på utbildningen varit upprörda över att inte få ha praktik och att eleven själv arbetade aktivt som illustratör och designer, eleven upplevde det utvecklande att få arbeta med sina teoretiska kunskaper från skolan parallellt med sitt arbete och beskriver också att lärare var positiva till det. Ytterligare en elev beskriver: ”Det tycker jag. Jag tycker att praktik är viktigt. Men i så fall minst tre veckors praktik och inte bara en vecka. En vecka fungerar i högstadiet. Inte gymnasiet.”

Av de åtta elever som inte har/haft praktik under utbildningen uttrycker sju elever att de saknar praktik, medan en elev uttrycker att det inte finns en saknad efter något speciellt i utbildningen trots egna uppgifter om att det verkar vara utvecklande.

Sex ur elevgruppen upplever att de har/haft bra och mycket kontakt med samhället och kulturlivet i utbildningen. De beskriver museibesök, utställningar, utställningsbesök, samarbeten med elever från konsthögskolor, föreläsare som är aktiva inom branschen på något sätt, studieresor samt för en elev ett projekt med konstförening som ledde till medlemskap och vidare jobb inom kultur. Flera av de här eleverna uttrycker också att engagerade lärare möjliggjort de här tillfällena. En elev saknade dock fler gästlärare.

De fem elever som saknat större kontakt med samhälle och kulturliv i utbildningen har alla gått tidigare på utbildningen och tre av dessa har gått samma skola. En elev uttrycker: ”upptäcka något man inte alls gillar och så vidare. att prata om det efter tillsammans i klassen kan ge mycket. En tid för intryck och en för uttryck.” Framförallt menar eleverna att det är viktigt att få inblick och hopp om yrken, att se möjligheter, se nya saker och få inspiration.

4.3.2 Studie- och yrkesorientering

Flertalet i elevgruppen uttrycker och upplever sig ha haft liten eller ingen kontakt med studie- och yrkesvägledare. Någon frågar sig om det fanns någon sådan på skolan. En av eleverna går sitt första år på utbildningen och nämner att skälet till brist på kontakt beror på det inte getts tillfälle till det än. En elev uttrycker svårigheter att gå till studie- och yrkesvägledaren eftersom det inte finns en naturlig kontakt sedan tidigare och att det kanske skulle vart lättare om läraren varit med i ett samtal.

Fyra elever upplever att kontakten varit god och att vägledaren har gett bra och tydlig information, tre av dessa elever går på samma skola. Det är också dessa fyra elever som har praktik i sin utbildning. En av eleverna uttrycker om studie- och yrkesvägledaren att: ”Jag har inga större förväntningar så jag anser att hon har informerat oss väldigt bra om vad som gäller efter gymnasiet. Om hon inte hade haft alla dessa möten med min klass hade jag antagligen inte varit insatt alls och det är jag glad över att jag är nu!”

Den tredje elev som upplever studie- och yrkesvägledaren som aktiv beskriver också samverkan mellan lärare och studie- och yrkesvägledare och att skolor bjuds in till presentation av sina utbildningar som också är internationella utbildningar.

På frågan om kursen *Projekt och företagande* finns/fanns som valbar eller obligatorisk kurs svarade tre elever att *Arbetsmiljö och yrkesliv* var en obligatorisk kurs samt fyra elever nämner *Projekt och företagande* som valbar kurs. En elev beskriver: ”Vi hade kursen *Arbetsmiljö och hälsa*. Det ingick inte yrkesorientering. När vi pratade om

arbetsmiljö var den inte anpassad efter att vi gick på programmet bild och form. Det handlade om arbetsmiljö inom industrin vad jag minns det som.”

På frågan om hur eleverna upplever att de under utbildningen förstår vilka möjliga branscher som finns inom det estetiska fältet svarar sex elever att de tycker sig förstå branscher. Tre av dessa menar att de fått inblick i branscher genom praktik, jobb och kontakter utanför skolan. En elev menar att de mest självklara yrkena är lätt att känna till men att studie- och yrkesvägledaren verkar vara en person med god inblick i branscher samt att även lärare kan mycket om området. Fem elever uttrycker att de inte förstår branscher. Lärare och studie- och yrkesvägledare beskrivs som enligt eleverna några som har kunskaper kring yrken men inte riktigt förstår vikten av att meddela eleverna. Som en elev uttrycker:

Nej inte alls. Vi fick prova på alla sorters tekniker, screentryck, keramik och grafisk form men jag tror inte att jag kopplade det till annat än att man kunde bli keramiker och konstnär. Alltså, vad jag menar är att området grafisk form även innefattar typografi, digital media, foto och så vidare visste jag inte då. Att keramiker förutom att dreja muggar på Skansen även arbetar med större installationer och att det faktiskt finns en marknad, om än väldigt liten hade jag ingen aning om.

En annan elev uttrycker: ”Jag tycker inte att vi än så länge har fått så mycket information i skolan om yrken som gäller min linje. Det är även en mycket svår bransch.” Och säger också: ”Utbildningen uppnår kraven på fortsatta studier, men när det gäller yrkeslivet tycker jag att det finns en brist inom området.”

Fyra elever säger sig ha bättre förståelse för branscher idag efter avslutad utbildning trots att det kan upplevas som svårt att greppa och menar att det handlar om att ha kontakter och fantasi.

4.3.3 Stöd och utrymme

Sex elever upplever att de fick stöd av lärare för framtida projekt och val av studier, tre upplevde sig inte ha stöd (varav en elev går första året) samt två elever uppgav att de kände sig tveksamma till att lärare stöttat med motivering att lärare kunde vart mer positiva till framtid inom estetiskt arbete. Samma sex elever som upplevde stöd upplevde också att det fanns utrymme för egna idéer och projekt och en av dessa elever menar att det genom praktiken gavs chans till att testa branscher. Två elever upplever inte att de fått tillräckligt eget utrymme samt två elever är tveksamma till att de fick utrymme, en elev uttrycker sig kring vikten av att få stöd och utrymme för egna intressen:

Jag tyckte kanske framför allt att projektarbetet gav en slags inblick i att alla ville hålla på med olika saker. Där fick man välja vad man ville göra, och hur man ville presentera arbetet. Synd att skolan inte där hade ett samtal om varför man valde det ämne man valde, och vilka utbildningar och andra vägar det finns för att kunna jobba med något liknande i framtiden, om det var något man var intresserad av att göra. Sen under olika kurser, som media och fotografi och keramik så pratade vi ibland om människor som var verksamma inom just de här områdena, och så var det i alla estetiska kurser mer eller mindre, men aldrig i den utsträckning att det kändes som att man förstod hur mycket det finns inom bild och form. Det man visste var nog att man kan bli konstnär, fotograf, och keramiker, ungefär.

En annan elev menar att: ”Det kändes som att det var alldeles för styrt från skolans sida vilket gjorde att det var svårt att hitta sitt eget språk då man själv endast kunde söka inom bestämda uppgifter. Jag hade mycket hellre sett att man fick söka djupare i sina intressen och genom det välja och välja bort vissa uppgifter. Jag tror att det skulle ha hjälpt mig att hitta rätt mycket tidigare än vad jag gjorde.”

Sex av eleverna har svarat på frågan om lärare, förälder, kompis eller någon annan person påverkat deras val inför framtiden och val av vidare studier och yrken. Fyra upplever sig ha blivit påverkade och två upplever sig inte blivit påverkad mer än att känna press från

föräldrar att tjäna pengar. ”Min far ställer mycket krav kring skola, mest för att han tycker att man ska slita arslet av sig non-stop i skolan så man kan få det man vill ha sen. Det är lite jobbigt. Men jag känner det som att jag har helt fritt att välja som jag vill, inte mycket utifrån som påverkar mig.”

Bland de fyra som känner sig påverkade var två påverkade av föräldrar som stöttat, en upplevde stort stöd av lärare samt en påverkades av ”slump” och kompisar.

4.3.4 Elevernas uppfattning av nu och framåt

På frågan om utbildningen uppnått syftet att utbilda för förståelse av framtida studier och yrken uttrycker sju elever sig känna så. Fyra elever upplever inte att utbildningen nått syftet medan en elev svarar: ”har ingen aning, inte tänkt på det sättet förut”. En elev skriver som svar på frågan: ”Genom uppmuntran, jag växte som människa.” medan en elev uttrycker: ”Jag upplever att jag fick pröva på väldigt många olika saker/tekniker vilket hjälper för att hitta ’sin grej’. Vidare utbildningar fick jag hyfsad koll på men kanske inte med så stor bredd.”

Andra åsikter som kommer fram i frågan beskriver: ”Det kändes aldrig riktigt som att man såg möjligheterna. Det kändes avlägset att få arbeta med något estetiskt. Lite som ”Här får ni leka i tre år, men sen får ni allt knega” Jag kanske är lite väl hård, men att få in lite glädje och optimism för framtiden hade inte varit fel.”

Ytterligare en elev beskriver:

Vi fick inte så mycket information om vad man kunde göra efter utbildningen. Jag minns att min huvudlärare inom bild nämnde förberedande konstskolor så som _____skolan och _____skolan, men bara som att informera om deras Öppet hus, inte så mycket mer om vad skolorna gick ut på. Jag minns inte riktigt men jag tror inte vi fick någon information alls om de olika inriktningar som finns inom bild och form, att man kan bli annat än konstnär. Att området bild och form innehåller så många olika

möjligheter, så som formgivare, grafisk formgivare, illustratör, arkitekt, fotograf och så vidare. Ibland blir det som att man tar för givet att de som valt bild och form bara är skoltrötta elever som behöver annat att tänka på emellan de vanliga ämnena som matte och svenska, eller i alla fall så kan det kännas så, som att man inte ser möjligheterna och den breda linje bild och form faktiskt är.

Nästan alla elever i undersökningen menar att de varit och är mycket nöjda med sin utbildning, även de som uttrycker en saknad av kontakt med samhällsliv och kulturliv utanför skolan samt de som saknar/saknade information om vilka möjliga utbildningar och yrken som finns säger sig upplever utbildningen inspirerande.

Som en elev skriver: ”Jag tycker att inriktningen bild och form på _____gymnasiet har påverkat mitt liv endast positivt! Linjen har fått alla elever att växa i oss själva, utvecklas inifrån på alla möjliga sätt, till skillnad från andra naturvetenskapliga linjer till exempel, och dessa tre skolår har i alla fall varit de bästa skolåren hittills i mitt liv!”

Några elever uttrycker att det saknades möjlighet till fördjupning i utbildningen och som en tidigare elev menar:

När det gäller bild och form så kan det lätt bli en konflikt tror jag. Å ena sidan ska man som konstnär sitta i sin ateljé och måla om det är just det man sysslar med, medan man i andra stunden ska vara ute bland folk och ”sälja sig”. Jag tror att det viktigaste på en gymnasieutbildning är att låta eleverna fördjupa sig i sitt arbete främst. Dock saknade jag fördjupningen och jag saknade även den andra biten. Att få ta del av insikt i bildrelaterade yrken. Jag tror att det hade varit väldigt givande ifall vi hade fått möjlighet att gå på fler studiebesök till reklambyråer, verksamma konstnärer m.m. Jag tror att det hade kunnat driva upp ens intresse.

På frågan om framtidsplaner svarar de så här:

”vill arbeta med design eller arkitektur. Men allt kan hända det enda jag vet är att jag kommer att arbeta med något kreativt troligtvis inom något av alla de områden som vi fått prova på i skolan.”

”Att i framtiden frilansa som grafisk formgivare och illustratör.”

”Egen ateljé, eller fortsatt konstutbildning på högskola i Stockholm”

”Jag vill fortfarande arbeta inom reklam och kommer förmodligen göra det när jag är klar om tre år.”

”Bli konstnär”

”Studera vidare – inom det estetiska och samhällsliga området”

”Efter gymnasiet ska jag plugga vidare, men eftersom jag inte vet vad jag vill plugga vidare som ska jag försöka hitta ett jobb så länge. Helst utomlands då jag vill resa.”

”Jobba med ljusdesign inom offentlig miljö.”

”Mina framtidsplaner är att syssla med musik och konst till stor del. Sen ha ett intressant jobb vid sidan av i fall pengarna inte räcker till. Jag har lite småplaner på att forska med rymd eller något liknande eller kanske bli konstvetare. Allt har anknytning till mina intressen och är i viss mån ganska pojkaktiga.”

”Studera klart, sen får man se.”

”fortsätta med det jag gör, alltså set design och illustration, och ansöka till någon skola utomlands.”

”- Jag vill läsa in matte B så jag senare kan söka in på någon spelutbildning. Men innan det så vill jag gärna gå på någon folkhögskola för animation. Efter skolan vill jag gärna teckna, animera film eller jobba med till exempel spel. Men jag vet inte vad för yrke jag

vill ha precis.”

4.4 Analys

4.4.1 Syftet med uppsatsen

Syftet med uppsatsen har varit att undersöka hur lärare och skola på estetiska programmet bild och formgivning arbetar för att förbereda elever för vidare studier och yrken inom estetiska verksamhetsområden. Jag har också haft för avsikt att undersöka vilken kontakt eleverna på utbildningen har med högre studier, arbetsliv och kulturliv samt hur de själva uppfattar utbildningens strävan att förbereda för vidare studier och yrkesliv.

Som forskningsbakgrund har jag använt mig av skolverkets rapporter kring studie- och yrkesorientering samt utvärdering av estetiska programmet bild och formgivning. Teoretiskt har jag tittat på några begrepp kring sociala funktioner i det postmoderna samhället för att relatera teoretiskt till ungdomars många valmöjligheter, lärarens alltmer minskade tid och behovet av samverkan i skolan.

Genom att intervjua studie- och yrkesvägledare, lärare samt elever som går eller gått på programmet har jag sökt svar på frågor som handlar om hur lärare och skola på estetiska programmet bild och formgivning arbetar med frågor kring studie- och yrkesorientering. Jag söker också svar på frågan om det finns ett behov av mer samverkan mellan lärare och studie- och yrkesvägledare i strukturerad form på estetiska programmet bild och formgivning.

4.4.2 Studie och yrkesvägledare

Samverkan mellan lärare och studie- och yrkesvägledare handlar i de flesta fall om att en viss kontakt upprätthålls angående elevernas studiegång eller att det ska bokas klassrumsinformation men att det saknas en tydligare arbetsplan för samverkan mellan lärare och studie- och yrkesvägledare för studie- och yrkesorientering. Studie- och

yrkesvägledarna har enligt dem själva svårt att hinna med alla elevers behov av vägledning. Ett alltför späckat schema med många elever och ansvar för många program gör att informationen till eleverna främst handlar om vidare studier. Den yrkesrelaterade delen av information menar vägledarna vara en fråga främst för lärare på programmet och att lärarna enligt vägledarna ofta är bra på sitt område. Ingen av skolorna har någon egentlig uppföljning av vägledningsarbetsfrågor, vägledarna själva efterfrågar tydliga mål för studie- och yrkesvägledningen. Avsaknad av tydliga mål och uppföljning innebär en risk att missa viktiga delar av betydande förståelse och information kring olika yrken. Det innebär även att eleverna är beroende av lärare som har en kunskap och insikt om vikten av studie- och yrkesorientering. Som flera elever vittnar om saknas många gånger en förståelse för betydelsen av denna kunskap och information hos både lärare och studie- och yrkesvägledare.

Ett problem att nå ut till alla elever beskrivs som att elever som har behov av hjälp i skolan får det men att det också finns elever som är blyga och som inte söker upp kontakt med vägledare. Alla vägledarna ser sitt uppdrag som viktigt för att vidga elevernas perspektiv och för att visa på alternativ för eleverna och önskar utökat studie- och yrkesvägledning i skolan. Vägledarna har en relativt klar bild för sig vilka behov och resurser de behöver. En vägledare beskriver behov av tydligare arbetsplan för olika årskurser och ansvarsfördelning mellan olika funktioner på skolan och uppföljning av arbetsplan som önskemål för att fylla sitt uppdrag. Vägledarna uttrycker alla önskemål kring samverkan med lärare men att det måste satsas tid och resurser för detta inom skolan.

Det är endast en vägledare som uttrycker ett större engagemang när det gäller bild och formgivningens behov av tydligare branschkunskap men alla vägledare beskriver svårigheter att överblicka det estetiska fältet samt att elever har svårt att känna till branscher. Vägledarna uttrycker sig positivt till vidareutbildning men att de själva måste söka reda på dessa. Det finns inte heller något egentligt yrkesråd för estetiska programmet bild och formgivning som annars kan vara ett bra forum för kontakt och information med arbetslivet. Vägledarna är också positiva till arbetsplatsförlagd utbildning för eleverna men att det är viktigt att det är en engagerad arbetsgivare, samtidigt är arbetsplatsförlagd utbildning ingenting som studie- och yrkesvägledare har ansvar för.

Föräldrakontakt beskriver vägledarna som någonting positivt som de gärna arbetar mer med, exempelvis som resurser för arbetslivskontakter. En vägledare uttrycker önskan om att släppa in samhället mer i skolan.

Alla vägledarna har en positiv attityd och många bra idéer men verkar sakna tid och resurser. Enligt två av vägledarna beskrivs saknas stöd från ledning kring kontakt med arbetsliv eller att skolledning inte är drivande i sak. En vägledare är nöjd med det stöd som finns men som en annan vägledare uttrycker så kan kommunens ökade krav på studie- och yrkesorientering/plan sätta igång krav på ledning och lärare. Studie- och yrkesvägledarna verkar vara en lojal och hårt arbetande personalgrupp som jobbar mycket enskilt. Ett led av att arbeta enskilt och överbelastat kan göra att yrkesgruppen har svårt att göra sina behov och önskningar tydliga och ställa krav på ledning och skola.

4.4.3 Lärare

Studie- och yrkesorientering i bild och formgivning verkar vara beroende av den enskilda lärarens förståelse och insikt i områdets betydelse, ingen egentlig arbetsplan eller beskrivning finns inom programmets ämnesbeskrivningar, inte heller finns en tydlig samverkan med studie- och yrkesvägledare för syftet. De flesta lärarna uttrycker att det finns lite samarbete med studie- och yrkesvägledare och att de önskar mer kontakt genom ökad tid och resursfördelning.

Flertalet av lärarna verkar acceptera att studie- och yrkesorientering ska ingå i undervisningen och att det kommer krävas mer samverkan mellan lärare och studie- och yrkesvägledare, en lärare uttrycker dock bestämt att det är lärare och inte studie- och yrkesvägledare som är det egna yrket. Flera lärare uttrycker att studie- och yrkesorienteringen i utbildningen på flera sätt är sporadiskt integrerad och att det kan saknas tid för samtal. Ett par lärare uttrycker elevernas pressade villkor att klara sina studier som en anledning till svårigheter att uppfylla uppdraget med studie- och yrkesorientering inom det estetiska fältet och en lärare menar också att det är svårt att leda in eleverna i ett område som eleverna själva upplever som osäkra.

Lärare uttrycker dock samtidigt sitt i många avseenden stora engagemang i studie- och yrkesorientering genom samtal och handledning kring elevernas arbeten, de flesta lärare menar att de genom sin undervisning får in studie- och yrkesorientering i de dagliga kursmomenten. Några nämner också studiebesök och gästföreläsare. Däremot verkar flertalet vara tveksamma till att de helt fyller behovet av studie- och yrkesvägledning inom det estetiska fältet. Ett par lärare anser sig behöva fylla på sin yrkesorientering med fortbildning och kompetensutbildning medan en lärare uttrycker att området inte är viktigt för det egna arbetet med undervisning. Dock är flertalet lärare positiva till kompetensutveckling i studie- och yrkesorientering och ser även fördelar med samverkan med studie- och yrkesvägledare. En arbetsbeskrivning kring frågor om studie- och yrkesorientering skulle kunna vara till hjälp för lärare som ett sätt att förtydliga och lyfta fram frågorna.

Samtidigt anser lärarna att eleverna inte har så stor kunskap om branscher, några lärare uttrycker att det är beroende av föräldrar, klasstillhörighet och intresse. Lärarna menar också att eleverna är positiva till information kring vidare studier och yrken men att detta också enligt några lärare är beroende av den enskilde eleven.

Arbetsplatsförlagd utbildning är något som nästan samtliga lärare verkar vara positiva till men att det på de skolor som inte har praktik handlar om något som behöver uppmärksammas eller att man tidigare arbetat med formen men att vissa problem med arbetsplatser gjort att det nu försvunnit ur programmet. De skolor som har arbetsplatsförlagd utbildning verkar också ha en tydligare inriktning mot samhället och på betydelse av kunskap och kontakt med framför allt arbetsliv än vad övriga skolor har. Ett par skolor satsar på *Ungt företagande (UF)* eller *Projekt och företagande* med inriktning mot arbetsliv och högre studier.

Lärarna uttrycker att eleverna har stort utrymme att uttrycka sina egna visioner och utveckla sitt eget språk inom ramen för kursuppläggen och att de på så sätt i många avseenden utvecklar ett entreprenöriskt tänkande och ett tänkande för ett föränderligt arbetsliv och samhälle. Tron på utbildningens egen kraft som skapande verksamhet verkar betryggande för många lärare som menar att eleverna förbereds för vidare studier och yrken genom utbildningens kreativa och allmänbildande förutsättningar. Vissa reservationer gör några lärare som menar att eleverna har stora krav på sig att prestera i

samtliga ämnen och att detta påverkar, som jag förstår, en fördjupning av estetiska ämnet.

Utbildningens status beskrivs av lärarna som både studie- och yrkesförberedande samtidigt som några lärare menar att den enbart är studieförberedande. Det är en aning vag uppfattning om programmets status som lärarna visar upp och detta verkar som att det är beroende av lärare och skola. En lärare uttrycker att estetiska programmet bild och formgivning har en låg status genom att den ses som ett yrkesprogram som utbildar arbetslösa kulturarbetare. De skolor som har arbetsplatsförlagd utbildning och är inriktade mot arbets- och kulturliv har också en uppfattning om programmet som högre status i att vara studieförberedande, dessa skolor verkar ha en bredare plattform för utbildningen med mycket kontakter utanför skolan vid fler tillfällen.

Lärarna uppger att de har kontakt med samhälle och kulturliv genom föreläsningar, kurser, utställningar museibesök och samarbete kring projekt och att de upplever någon form av stöd från ledning för den här kontakten. Men några av lärarna uppger att de inte vet vilket stöd. Det är inte tydligt hur mycket stöd lärarna får, någon lärare saknar satsning i mer tid medan en lärare beskriver hur skolan arbetar med utveckling av arbetsråd för samverkan mellan skola och arbetsliv som en positiv satsning. En annan vinkling uttrycker en lärare som menar att skolledningen inte satsar på kontakt med arbetsliv och högskolor för det estetiska programmet bild och formgivning som den gör för skolans övriga program. Detta kan vara ett uttryck för programmets tidigare påpekade låga status. Lärarna visar på många intressanta idéer omkring att utveckla samarbete med arbetsliv och samhälle och lyfter fram betydelser av att skolledning stöttar, att mer tid avsätts, att tydliga avstämningar görs samt att planer följs upp med trådar för intressanta projekt.

4.4.4 Elever

Alla elever förhåller sig positivt kring arbetsplatsförlagd utbildning, både de elever som har praktik och de som inte har det under sin utbildning. Eleverna relaterar praktiken till större förståelse för yrken och arbetsliv, för pågående kunskaper i skolan, som vägledning för vidare studier och som en elev uttrycker ”ge hopp för folk som är bra på färg och form”. De ser också betydelser av en arbetsplatsförlagd utbildning som kontakter för framtiden och som merit. Eleverna som har praktik är dock kritiska till den korta perioden

och önskar sig mer än en veckas praktik eftersom det, enligt en elev, innebär att det skulle underlätta att få plats inom ett kulturellt område samt att det är svårt att få ut så mycket om det är kort tid. Som eleverna själva uttrycker är det viktigt att det blir något som man är intresserad av och inte en arbetsplats vilken som helst.

Hälften av elevgruppen beskriver hur de upplever bra kontakt med samhälle och kulturliv i utbildningen genom föreläsningar, samarbeten med högskolor och utställningsbesök och att detta varit möjligt genom lärares engagemang. De elever som inte upplever bra kontakt har tidigare gått utbildningen och tre av fem elever har gått samma skola. De här eleverna uttryckte saknad av insikt i vidare möjligheter, yrkeskännedom och ”hopp om framtiden”. Analysen av detta är att kontakten skiljer sig mellan skolor och hur skolor och lärare arbetar med frågan i betydelse eller möjligheter.

Eleverna har övervägande haft lite kontakt med studie- och yrkesvägledare och en elev menar att det inte fanns en naturlig kontakt att söka upp vägledare och att det kanske skulle vart lättare om en lärare varit med i samtal. Dock uttrycker några elever att de upplever god kontakt och dessa elever också är de elever som haft praktik under sin utbildning. Som tidigare nämnts har skolor med praktik också mer kontakt och betydelser kring arbetskontakt och inriktning mot samhället. Flera elever uttrycker också att de får bra information om vidare studier av studie- och yrkesvägledare men att de saknar information om yrken.

Ungefär hälften av eleverna uttrycker att de förstår branscher och av dessa elever anser hälften att praktik, jobb och kontakter utanför skolan gett dem den förståelsen. Samtidigt säger elever sig uppleva att lärare och studie- och yrkesvägledare inte förstår vikten av att informera eleverna om olika yrken. Några elever som inte längre går på programmet anser sig ha bättre förståelse idag och de får det genom kontakter och genom egen fantasi.

Av alla intervjuade elever anser hälften av eleverna att de får stöd av lärare för framtida projekt och studier medan några elever är tveksamma och menar att det kunde vart mer stöd från lärare. Ett par elever upplevde en saknad av positivt tänkande och uppmuntran från lärare inför en framtid inom estetisk verksamhet. Några elever efterfrågade ett djupare upplägg i studierna med mer chans till eget arbete och en elev menade att det i samband med projektarbete kunde vart bra tillfälle till studie- och

yrkesorienteringssamtal.

För frågan om utbildningen uppnår syftet att utbilda för förståelse av framtida studier och yrken upplever ungefär hälften av eleverna att så är fallet medan några elever inte upplever att utbildningen når syftet. Av dessa elever har tre tidigare gått samma skola. Nästan alla elever som deltagit i intervjun och som gått på estetiska programmet bild och formgivning är nöjda med sin utbildning och känner sig inspirerade. Dock upplever halva elevgruppen att de inte fått tillräcklig kontakt med arbetsliv och samhälle och menar också att det alltid kan vara mer.

5. Diskussion

5.1 Resultatdiskussion

Hur arbetar skola och lärare på estetiska programmet bild och formgivning med studie- och yrkesorientering för elevernas förståelse kring framtida val av högre studier och yrken inom det estetiska fältet?

Bilden ser olika ut beroende på om skolan har en medveten hållning kring utbildningens profil som arbetslivsorienterad eller inte. Den övervägande uppfattning som kommer fram i undersökningen är att studie- och yrkesorientering i bild och formgivning verkar vara beroende av den enskilda lärarens och de närmaste kollegornas förståelse och insikt i områdets betydelse. De flesta lärarna uttrycker att det finns någon form av samarbete med studie- och yrkesvägledare men att de önskar mer kontakt och att detta är beroende av tid och resursfördelning.

Lärarna i undersökningen uttrycker ett stort engagemang i studie- och yrkesorientering genom samtal och handledning kring elevers arbeten och menar att de genom sin undervisning får in studie- och yrkesorientering i de dagliga kursmomenten. Lärarna uttrycker också att de arbetar för en kontakt med arbetsliv och kulturliv och att det gör det främst genom egna kontakter utanför skolan.

Eleverna har stort utrymme att uttrycka sina egna visioner och utveckla sitt eget språk inom ramen för kursuppläggen enligt lärarna och lärarna menar vidare att eleverna i många avseenden utvecklar ett entreprenöriskt tänkande och ett tänkande för ett föränderligt arbetsliv och samhälle. Tron på utbildningens egen kraft som skapande verksamhet verkar betryggande för många lärare som anser att eleverna förbereds för vidare studier och yrken genom utbildningens kreativa och allmänbildande förutsättningar. Vissa reservationer gör några lärare som menar att eleverna har stora krav på sig att prestera i samtliga ämnen och att detta påverkar, som jag förstår, en fördjupning av estetiska ämnet. Eleverna själva visar i stort på att de uppfattar utbildningen som en utbildning som ger dem inspiration och möjlighet att utveckla sitt intresse kombinerat med en allmänbildning. Samtidigt menar några elever att de saknar både stöd för en fördjupning i estetiska ämnen och en bristande kontakt med arbetsliv och samhälle.

Att flertalet av lärarna är tveksamma till att de helt fyller behovet av studie- och yrkesvägledning inom det estetiska fältet och elevers uttryckta saknad av kontakt med arbetsliv visar på ett behov av någon form av strukturerad vägledningsorientering. Lärare beskriver svårigheter att uppfylla elevernas behov av vägledning som betydelser av att det är mycket annat som ska in på schemat. Det behov av tid som Hargreaves (1998) beskriver som lärares arbetssituation och som han menar är en förutsättning för att följa upp det postmoderna samhällets krav på flexibilitet och samverkan passar bra in i bilden av lärares alltmer uppfyllda vardag.

Ziehes (1993) teorier om ungdomars behov av vägledning visar att ungdomar har svårt att se sig själva och att detta innebär att valmöjligheter behöver vara tydliga och framställda. Även Giddens (1997) menar att de många val av livsstil som det postmoderna samhällets innebär får betydelser för ungdomars behov av hjälp i valsituationer och att den hjälpen ofta saknas. Det är som några elever uttrycker viktigt att få stöd för att tro på framtiden. Det gäller att förstå och uppmärksamma att ett intresse i bild och formgivning genererar i många olika typer av yrken och att det finns ett antal högre studier att fortsätta sin vidare utbildning till, inte bara inom estetiska arbetsfält utan också yrkesfält i ett närliggande yrke.

I undersökningen framkommer att lärare och studie- och yrkesvägledare uttrycker kunskapsluckor kring vilka möjliga yrken som finns för estetiska områden inom bild och formgivning och att de flesta av lärarna också är medvetna om elevernas bristande kunskap och kännedom kring branscher. Som några lärare uttrycker beror elevernas bristande kunskap också på klasstillhörighet, föräldrar och intressen och detta kan jämföras med Bourdieus (1993) teori om individens habitus som något förutbestämt som påverkar valen. Sett ur detta perspektiv får information kring möjliga framtida yrken som stöd för eleverna en tydligare betydelse. Enligt Skolverket (1997) har elever från socialgrupp 3 större behov av vägledning än socialgrupp 1. Skolverket (2009) menar också att skolan ska motverka begränsningar i elevernas studie och yrkesval som grundar sig på kön, social eller kulturell bakgrund.

Eleverna i min undersökning ger också uttryck för en något vag bild av en komplicerad bransch och visar på ett behov av mer kunskap och information kring vilka möjliga vägar som finns för vidare studier och yrken inom det estetiska fältet. Detta är också enligt Skolverket (1998) något som elever uttrycker i en för liten kontakt med ett yrkesliv. Enligt Giddens (1997) behöver ungdomar synliga förebilder och för att alla elever ska få tillgång till information och vägledning inför framtiden har utbildningens fokus stor betydelse för enskilda elever. Som också Ziehe (1993) uttrycker kan ungdomars vilja att vara till lags hindra lusten att söka nya vägar inför framtiden än vad som är brukligt i ett närmare kontaktnät som familj eller kompisgäng. Ungdomar väljer för att inte exponera sig och bli utsatta enligt Ziehe och Bourdieu (1993) menar att ungdomar behöver hjälp och stöd för att komma utanför det givna. Där kan stöd i form av lärares positiva hållning gentemot elevers uttalade och outtalade förmågor vara viktiga, även om lärare och samtal enligt Skolverket (2004) spelar mindre roll vid ungdomars valsituationer för framtiden. De elever som uttrycker önskan om en positiv hållning från lärare visar på att attityden hos lärare spelar roll. Om inte stödet finns i en positiv hållning hos lärare och skola och möjligheterna för elevernas framtid är otydliga är det svårt för eleverna att göra medvetna val. Valen kanske handlar om att inte studera direkt efter utbildningen utan göra en resa istället, men det är då ett val som kunnat formuleras som ett behov utifrån möjliga val.

Allteftersom arbetet med uppsatsen fortskridit har den arbetsplatsförlagda utbildningen framstått som en hjälp för en förståelse av yrkeslivet. I ljuset av det som Ziehe (1993) menar är prestationer och identitetsskapande i vardagen den chans till förståelse för yrken

som elever själva ger uttryck för i undersökningen vara ett möjligt stöd i sökandet efter identiteten. De skolor som har arbetsplatsförlagd utbildning verkar också ha en tydligare inriktning mot samhället och på betydelse av kunskap och kontakt med framför allt arbetsliv än vad övriga skolor har. De elever som har arbetsplatsförlagd utbildning visar sig mer nöjda med utbildningens syfte att förbereda för framtida studier och arbeten inom det estetiska fältet. Det finns dock problematik kring den arbetsplatsförlagda utbildningen som handlar om att det är svårt att hitta engagerade arbetsgivare. Det är också viktigt att arbetet är inom ett estetiskt område för att det ska ha en betydelse för elevernas uppfattning kring vidare yrken. Enligt studie- och yrkesvägledare i undersökningen kan elever känna sig utelämnade och att det därmed inte blir den förståelse och underlättande för framtida val som var tänkt och detta är jämförbart med vad Skolverket (2004) beskriver. Dock är både lärare, studie- och yrkesvägledare samt elever positiva till den arbetsplatsförlagda utbildningen och med tydlig uppföljning av arbetsplatsförlagd utbildning ges också tillfälle till vägledande samtal med elever som det annars kanske inte ges utrymme för i den ordinarie undervisningen.

De krav på nödvändiga tydliga och mätbara mål för vägledande verksamhet som en vägledare beskriver i Skolverkets material för studie- och yrkesvägledning i skolan (2008) ger inblick i en möjlig utveckling för områdets betydelser och kan vara en struktur för lärare och skola att arbeta efter. En tydlig målbeskrivning för studie- och yrkesorientering kräver mer samverkan mellan lärare, studie- och yrkesvägledare och ledning. En liknande arbetsbeskrivning för alla program skulle underlätta arbetet i hela skolan. För de estetiska lärarnas del kan en utredning kring vilka möjliga yrken som finns inom det estetiska fältet också vara en hjälp när det handlar om att informera elever och ge råd inför framtiden. Även ett så kallat yrkesråd skulle vara behjälpligt för programmet. EU:s handbok för karriärvägledning (2007) menar att gymnasiet kan arbeta med arbetslivskunskap som ett separat ämne i läroplanen eller som ett ämne som ingår i andra ämnen. EU diskuterar också frågan hur resursbehoven ser ut för att förverkliga ett arbetslivsprogram och detta är, enligt EU, ett behov för samtliga skolor.

Precis som Skolverkets slutrapport om kvaliteten i studie- och yrkesvägledning (2006) nämner, innebär det att skolan behöver avsätta tid för att skapa nya sätt att arbeta kring frågorna. Det är också enligt samma rapport viktigt att rektorn har ett stort ansvar för det

arbetet. Bland de lärare och studie- och yrkesvägledare jag intervjuat framkommer ett blandat intryck av stöd från ledning men att det övervägande saknas en tydlig riktning från ledning kring frågorna. Dock är det ett stort undantag för de skolor som har en uttalad inriktning mot samhälle och arbetsliv i sin profil. Personal inom skolan ska enligt Lpf94 vägleda och informera eleverna vid val av kurser och fortsatta studier. Skolverket (2009) ger uttryck för att personal i gymnasieskolan behöver ha aktuella kunskaper om utbildningssystem och arbetsliv. Skolverket menar också att hela skolan har ansvar för studie- och yrkesorientering och betonar vikten att personalen får kompetensutveckling i området för att hålla sina kunskaper aktuella. Lärare och studie- och yrkesvägledare i undersökningen vittnar om mindre kompetensutveckling och resurser än om belastade yrkesroller.

Även samverkansformer för kontakt med samhälle och kulturliv har en stor betydelse för hur elever får information och kontakt med verkligheten utanför skolan och där beskriver lärarna i stort ett brett deltagande genom studiebesök, utställningar, föreläsningar och uppdrag. Även här är detta deltagandet beroende av enskilda lärares engagemang och Kulturrådets rapport (2007) kan vara en guide i stödet för kultur i skolan. Rapporten menar att kultur i skolan behöver stödjas av direkta kontaktkanaler och förespråkar ett uttalat uppdrag av Skolverket att skriva mål kring användandet av kulturaktiviteter i skolan och att dessa mål följs upp för att skapa en kulturell vardag i skolan.

Precis som Skolverket (2009) nämner som enskilda studie- och yrkesvägledares insatser i vägledningsfrågor i studie och yrkesorientering visar undersökningen att studie- och yrkesvägledare i stort arbetar mycket och under stor press. Inte heller har studie- och yrkesvägledarnas arbete mycket stöd eller resurser för sitt arbete. Att information om vidare studier och yrken inte alltid når eleverna kan delvis bero på den situation som handlar om att vägledare inte hinner med och att de anser att lärare har en stor kompetens inom det estetiska yrkesfältet. Någonstans där emellan verkar det falla igenom ett viktigt informationsfält när det gäller elevernas utbildnings studie- och yrkesorientering eftersom det beror så mycket på enskilda lärares intresse, kompetens och kunskap. Det är också, som några elever nämner, inte alltid som lärare och studie- och yrkesvägledare förstår betydelsen av och elevernas behov och vilja av att ta del av denna information. Naturligtvis kan elever som en studie- och yrkesvägledare menar ha sin egen förutfattade

mening kring vilken information som ges och vilken information de faktiskt får men samtidigt visar de elever som gått samma skola och som upplever samma saknad av information kring vidare studier och yrken att uppfattningen har en reell betydelse.

Det är viktigt att betona betydelsen av att det finns, som Skolverket (2008) också beskriver i sitt material för studie- och yrkesvägledning, naturliga mötesplatser för lärare, studie- och yrkesvägledare och elever. Enligt undersökningen upplever eleverna en övervägande liten kontakt med studie- och yrkesvägledare. Det var också en elev som menade att det inte fanns en naturlig kontakt att söka upp vägledare och att det kanske skulle vara lättare om en lärare varit med i samtal. Även studie- och yrkesvägledare menar att det är elever som kanske faller emellan i systemet på grund av att de är blyga. För att utveckla den här kontakten för studie- och yrkesorienteringsfrågor kan, som Hargreaves (1998) menar, lärares behov av mer tid för ett flexibelt samarbete i det lokala utvecklingsarbetet vara en bra början.

Estetiska programmet bild och formgivning framträder emellan raderna som ett program med förhållandevis låg status inom gymnasieskolan, framför allt i det några lärare och studie- och yrkesvägledare vittnar om när de beskriver mindre satsade resurser för programmet på skolan. Som Skolverkets (1998) utvärdering också menar är det estetiska ämnet marginaliserat i grundskola och gymnasiets övriga program. Det går också att uppfatta programmet och ämnets inriktnings lägre status som något som påverkar uppfattningen av programmets behov av kontakt med vidare studier och arbetsliv som annars andra gymnasieprogram visar. Skolverket påpekar också denna problematik kring intressen i utbildningen som handlar om utbildningens status och att utbildningens status beskrivs som både studie- och yrkesförberedande. Även lärare och studie- och yrkesvägledare i undersökningen bekräftar detta dubbla intresse.

Programmets låga status kan ha negativ påverkan på samverkansformer genom balkanisering inom skolan och att detta motverkar sociala nödvändiga överbyggningar mellan personalgrupper (Hargreaves, 1998). Enligt Hargreaves krävs det tid för att förändra konstellationer inom skolan och speciellt, menar Hargreaves, kan detta innebära svårigheter om skolor är stora. Som också en lärare menar ser skolans ledning inte programmets behov likvärdigt som andra programs när det inte satsas på kontakter med

arbetsliv och samhälle för estetiska programmet bild och formgivning och att detta kan motverka samverkan.

Skolverkets utvärdering av estetiska programmet (1998) bekräftar många av resultaten som kommit fram i min undersökning. Elevernas många gånger positiva uppfattning av programmet som ett inspirerande program med stora möjligheter för personlig utveckling är ett exempel. Samtidigt uttrycker elever precis som i Skolverkets rapport en saknad av kontakt med yrkesliv. Jag uppfattar också skilda sätt att arbeta med det som Skolverkets menar är en problematik kring intressen i utbildningen som handlar om utbildningens status. Det är en aning vag uppfattning om programmets status som lärarna visar upp och detta verkar vara beroende av lärare och skola. De skolor som har arbetsplatsförlagd utbildning och är inriktade mot arbets- och kulturliv har också en uppfattning om programmet som högre status i att vara studieförberedande, dessa skolor verkar ha en bredare plattform för utbildningen med mycket kontakter utanför skolan vid fler tillfällen. Programmets dubbla karaktär av studie- och yrkesförberedande kanske reflekteras i vad några lärare uttrycker som elevernas pressade villkor att klara sina studier och som de också menar är en anledning till svårigheter att uppfylla uppdraget för lärare med studie- och yrkesorientering inom det estetiska fältet.

Enligt min uppfattning av vad lärare i undersökningen uttrycker kring frågor om vidare studier och yrken finns en betoning av den konstnärliga praktiska utövningen och en kunskap kring de rent konstnärliga yrkena men mindre av bredden av möjliga yrken. För att möta upp elevernas behov av vägledning krävs mer kunskap för lärare och skola kring möjliga estetiska yrken och det krävs också insikt om den betydelse av yrkes- och studieinformation som elever uttrycker. Studie- och yrkesorienteringen på det estetiska programmet bild och formgivning har genom engagerade lärare och studie- och yrkesvägledare ett utrymme men det är viktigt att detta utrymme inte enbart är beroende av enskilda lärares förmåga till samverkan i den sociala vardagen (Hargreaves, 1998).

För vidare forskning är det intressant att undersöka bild och formgivnings status som program, även sett i ett bredare samhällsligt perspektiv. Om vi ser till det Ziehe (1993) menar är en desocialiseringen av oss själva och att ungdomar visar ett sunt intresse för olika estetiska uttryck, som också tjänar som en utjämning mellan det privata och det offentliga sociala rummet, anser jag att det estetiska programmet och bild och

formgivning har en stor och betydande plats i det moderna samhället. Det är ett pedagogiskt ansvar att se till att ungdomar vågar gå utanför den givna normen och det med stöd från samhället och politisk ledning genom lärare och skola.

5.2 Metoddiskussion

Intervjuformen med skriftliga frågor har varit ett sätt att göra undersökningen möjlig då den innebär ett flertal deltagare. Att jag intervjuat 13 lärare från olika skolor ute i landet ser jag som en bra grund för uppsatsens heterogenitet (Kvale, 1997) även om antalet deltagare ändå inte kan gälla för några statistiska slutsatser. Dock kan jag se att ett tydligare urval av lärare från skolor med olika arbetssätt kring samhällskontakt skulle ge ett mer strukturerat jämförande resultat. Men det är samtidigt en fråga om vad som är möjligt att genomföra och en undersökning innebär också att undersöka det man inte redan vet. Att också tydligare undersöka hur en arbetsplatsförlagd utbildning påverkar elevers uppfattning av yrken är också beroende av att ha tillgång till elever som redan gjort praktik, men även här är resultatet beroende av min tillgängliga intervjugrupp samt av kunskap jag erfarit under arbetets gång.

6. Sammanfattning

Mitt intresse för uppsatsämne har kommit att inrikta sig på hur lärare och skola på estetiska programmet bild och formgivning arbetar kring studie- och yrkesorientering för vidare studier och yrkesval inom det estetiska fältet. Mina övergripande frågeställningar handlar om på vilket sätt eleverna får kontakt med ett arbetsliv inom estetiska fältet och hur eleverna upplever utbildningens syfte att utbilda för framtida studier och yrken?

Jag har använt mig av skolverkets forskningsrapporter kring studie- och yrkesorientering samt skolverkets utvärdering av estetiska programmet bild och formgivning. Jag har även

använt några teoretiska begrepp kring det postmoderna samhällets sociala villkor som underlag till min undersökning. För att få svar på mina frågor har jag intervjuat ett antal lärare, studie- och yrkesvägledare samt elever på programmet.

Resultatet i undersökningen har visat på några möjliga sammanlänkande slutsatser. Lärares och skolas arbete kring studie- och yrkesorientering på estetiska programmet i bild och formgivning skiljer sig stort mellan olika profilformer av utbildningen. I övervägande fall är yrkesorientering och kontakt med samhällsliv ett resultat beroende av den enskilda lärarens och de närmaste kollegornas förståelse och insikt i områdets betydelse. Studie- och yrkesvägledare menar att de främst inriktar sig på vägledning för elevernas vidare studier och att den yrkesrelaterade delen av vägledningen är något som lärare är kunniga inom. Samtidigt menar flertalet lärare att de inte har fullständigt kunskap kring vilka yrken som finns inom det estetiska fältet och att brist på tid och resurser gör arbetet bitvis otillfredsställande. Elever säger sig uppleva att både lärare och yrkes- och studievägledare inte alltid är medvetna om elevernas önskan och behov av information kring yrken. Resultatet visar således på att det finns ett behov av mer kontakt och samverkan på skolorna för dessa frågor för att, som Ziehe (1993) menar, ge stöd för känsliga ungdomars val i den mångfyllda vardagen. Dessa behov är beroende av mer resurser i form av tid och stöd från ledning och högre politiska system (Skolverket, 2009). Elevernas bild av utbildningens strävan visar ett stort tillfredsställande resultat men att det till viss del saknas fördjupning inom det estetiska fältet, kunskap och förståelse kring estetiska yrkesområden samt kontakt med samhälls- och kulturliv. För elever och lärare verkar den arbetsplatsförlagda utbildningen vara en möjlig väg till större yrkesförståelse. De skolor som har arbetsplatsförlagd utbildning arbetar mer kring studie- och yrkesorientering i en utåtriktad verksamhet. De elever som har arbetsplatsförlagd utbildning är mer nöjda med sin utbildning och anser att de har ganska bra kontakt och kännedom om vidare yrken inom det estetiska området. Utbildningens dubbla intresse av att vara både studieförberedande och yrkesförberedande kan vara något som påverkar programmets delvis förhållandevis låga status som program och något som även påverkar de förberedelser som handlar om studie- och yrkesorientering. Bild och formgivnings status som program och som ämnesområde i samhället är enligt min mening av intresse för vidare forskning.

7. Referenser

Bourdieu, P. (1993). *Kultursociologiska texter*. Göteborg: Kompendiet

Giddens, A. (1997). *Modernitet och självidentitet – Självet och samhället i den senmoderna epoken*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB

Hargreaves, A. (1998). *Läraren i det postmoderna samhället*. Lund: Studentlitteratur.

Kulturrådet (2007) *Hinder och framgångsfaktorer för samverkan kulturliv och skola* (KUR2007/4360).

http://www.kulturradet.se/upload/kr/publikationer/2007/kulturliv_skola.pdf

Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Skolverket, (2000). *Estetiska programmet, Programsmål, kursplaner, betygskriterier och Kommentarer*. Borås: Skolverket och Fritzes

Utbildningsdepartementet. (2000). *Läroplan för de frivilliga skolformerna - Lpf 94*. Stockholm: Fritzes förlag

Ziehe, T. (1993). *Kulturanalyser: ungdom, utbildning, modernitet. Essäer sammanställda av Johan Fornäs och Joachim Retzclaff i samarbete med författaren*. Stockholm: Symposium bokförlag & Tryckeri AB

Skolverkets publikationer på <http://www.skolverket.se/>

Skolverket (2009). *Allmänna råd och kommentarer om studie- och yrkesorientering*
<http://www.skolverket.se/publikationer?id=2172>

Skolverket (2007). *Karriärvägledning. En handbok för beslutsfattare OECD*

<http://www.skolverket.se/publikationer?id=1710>

Skolverket (2008). *Kvalitet i studie- och yrkesvägledning - hela skolans ansvar*

<http://www.skolverket.se/publikationer?id=1955>

Skolverket (2009). *Ungdomars utbildnings- och yrkesval - i egna och andras ögon*

<http://www.skolverket.se/publikationer?id=1359>

Skolverket (2009). *Utveckling av kvaliteten i studie- och yrkesvägledningen*

Redovisning av uppdrag om att utveckla kvaliteten i studie- och yrkesvägledning (U2006/5687/S)
<http://www.skolverket.se/publikationer?id=2203>

Skolverket (1998). *Utvärdering av fem gymnasieprogram 1998*

<http://www.skolverket.se/publikationer?id=512>

Bilagor

Bilaga 1: Frågeformulär till lärare

Hej!

Tack snälla för att du vill vara med!

Du fyller i dina svar direkt i mailet eller i den bifogade wordfilen och skickar tillbaka när du är klar.

Kontakta mig om du vill fråga om något, du svarar utifrån dina erfarenheter och ditt arbete. En del frågor är så pass smala att de kan uppfattas som främmande men jag behöver få fram vissa specifika arbetssätt om de förekommer. Om du inte vet eller känner till en viss frågeställning så skriv det. Känn dig inte pressad att du måste jobba så här, det är bara min frågeställning!

Jag hoppas att du kan och orkar svara så utförligt som möjligt på mina frågor!

Högaktningsfullt tacksam, Lillemor Boman Carlén
lärarstuderande vid Högskolan i Kristianstad

LÄRARFORMULÄR

Skolverkets program mål för det estetiska programmet ger vägledning för den planering och det förväntade resultat som utbildningen syftar till – ”att förbereda för fortsatta studier och för lärande i arbetslivet inom såväl estetiska som andra verksamhetsområden”.

Det estetiska fältet har en vidd som är svår att överblicka. Jag är nyfiken på hur skola och lärare i dag på estetiska programmet bild och formgivning arbetar kring frågor som berör elevers förberedelse för arbetsliv och högre studier inom det estetiska fältet.

- 1. I programmålets kommentarer finns beskrivning av icke obligatorisk arbetsplatsförlagd utbildning. Har din skola praktikperioder för eleverna på estetiska programmet på arbetsplatser eller högskolor?**

- 2. Om ja – på vilket sätt och i vilken utsträckning?**

- 3. Vad kan en arbetsplatsförlagd utbildning ge stöd till?**

- 4. På vilket sätt finns det samarbete mellan dig och kollegor på programmet och med studie- och yrkesvägledare om elevernas kunskaper och information kring framtida yrken och studier?**

- 5. Kan du utveckla hur samverkan mellan dig, kollegor och studie- och yrkesvägledare kan göras bättre? Motivera.**

- 6. Hur ser stöd från ledningen på skolan för samarbetsformer med arbetsliv och högskolor ut?**

- 7. Kan du utveckla hur detta stöd kan utvecklas?**

- 8. Ingår studie- och yrkesorientering i något av utbildningens ämnen som exempelvis kursen *Projekt och företagande* i ämnet Miljökunskap?**

- 9. Om den ingår i ämnet – är det i tillräcklig mån?**

- 10. Finns kursen *Projekt och företagande* som gemensam eller valbar kurs på programmet?**

- 11. På vilket sätt ser du dig själv och dina prestationer som lärare som viktig faktor för elevernas fortsatta studie och yrkesliv?**

- 12. Hur anser du att du får in studie- och yrkesorientering i ordinarie kurser eller moment under utbildningens gång?**

- 13. Det estetiska fältet har en vidd som är svår att överblicka. Hur upplever du att du förstår och har kontakt med vilka möjliga branscher som finns inom det estetiska fältet för dina elever?**
- 14. Hur ser du på kompetensutveckling i studie och yrkesorientering för dig i relation till ditt läraruppdrag?**
- 15. Hur tror du att elever förstår branscher idag?**
- 16. Hur tror du att eleverna uppfattar information om vidare studier och yrken?**
- 17. I vilken mån finns det utrymme för den enskilde eleven att utveckla sitt eget språk och uttrycka sina egna visioner i förhållande till framtida yrkesliv inom ramen för kursupplägget i exempelvis bild, bild och formgivning, estetisk verksamhet eller projekt?**
- 18. På vilket sätt kan du som lärare kan möta upp dina elever i deras projekt eller andra enskilda arbeten för samtal och råd om framtiden?**
- 19. På vilket sätt anser du att utbildningen har likvärdig status som yrkesutbildning och studieförberedande?**
- 20. Hur upplever du som lärare att utbildningen strävar mot syftet att stimulera intresset för entreprenörskap, företagande och projekt?**

21. Hur upplever du som lärare att utbildningen strävar mot syftet att skapa beredskap inför ett föränderligt arbetsliv?

22. På vilka sätt har din skola och utbildningen som bedrivs kontakt med samhället och kulturlivet?

23. Vilket stöd har du i befintliga samarbetsformer för den här kontakten?

24. Hur ser du som lärare till att den här kontakten med ”verkligheten” finns och utvecklas?

25. Om lite eller ingen kontakt med samhällsliv eller kulturliv finns – varför?

Det är viktigt att du som informant känner att du fått tillfälle att uttrycka dig så att det överrensstämmer med hur du upplever ditt arbete i dessa frågor. Det är viktigt att just din röst blir hörd.

Om du har något du vill tillägga:

TUSEN MILJONER TACK FÖR DIN MEDVERKAN!

Bilaga 2: Frågeformulär till elever

Hej!

Tack snälla för att du vill vara med!

Du fyller i dina svar direkt i mailet eller i den bifogade wordfilen och skickar tillbaka när du är klar.

Kontakta mig om du vill fråga om något, du svarar utifrån dina erfarenheter och ditt arbete. En del frågor är så pass smala att de kan uppfattas som främmande men jag behöver få fram vissa specifika arbetssätt om de förekommer. Om du inte vet eller känner till en viss frågeställning så skriv det. Känn dig inte pressad att du måste förstå alla frågor, det är bara min frågeställning!

Jag hoppas att du kan och orkar svara så utförligt som möjligt på mina frågor!

Högaktningsfullt tacksam, Lillemor Boman Carlén
lärarstuderande vid Högskolan i Kristianstad

FRÅGEFORMULÄR ELEVER PÅ ESTETISKA PROGRAMMET BILD OCH FORMGIVNING

Utbildningen på estetiska programmet bild och formgivning syftar till att ge elever kontakt och utbildning för att förberedas för fortsatta studier och för lärande i arbetslivet inom estetiska som andra verksamhetsområden. Mina frågor till dig handlar om hur du upplever att du som elev på programmet bild och formgivning får ta del av information, kunskap och råd kring möjliga yrken inom estetiska områden och för fortsatta studier vid exempelvis högskola.

Det är högst förståeligt om du inte förstår vissa frågeområden men jag är tacksam för att ta del av det du kan svara på!

- 1. Vilken skola går du på och i vilket år?**

- 2. I programmålets kommentarer finns beskrivning av icke obligatorisk arbetsplatsförlagd utbildning. Har din skola praktikperioder för dig som elev på estetiska programmet på arbetsplatser eller högskolor?**

3. Om ja – på vilket sätt och i vilken utsträckning?
4. På vilket sätt anser du eller tror du att det är bra med praktik för en förståelse för yrken och vidare studier?
5. Om inte praktik finns på programmet – är det något som saknas i utbildningen tycker du?
6. Vet du om det finns ett samarbete mellan programmets lärare och studie och yrkesvägledare på skolan kring framtida yrken och studier?
7. Om det finns - kan du beskriva hur?
8. Beskriv hur din kontakt med studie- och yrkesvägledaren ser ut under utbildningen.
9. Anser du att du får hjälp och råd av din studie- och yrkesvägledare som motsvarar dina förväntningar?
10. På vilket sätt anser du att du får tillräckligt med studie och yrkesorientering, en förståelse för yrken och vidare studier, i ordinarie kurser eller moment under utbildningens gång?
11. Ingår studie och yrkesorientering i något av utbildningens ämnen som exempelvis kursen *Projekt och företagande* i ämnet Miljökunskap?

- 12. Finns kursen *Projekt och företagande* som gemensam eller valbar kurs på programmet?**
- 13. Om den ingår i ämnet – är det tillräckligt mycket?**
- 14. Det estetiska fältet har en vidd som är svår att överblicka. Upplever du att du förstår och har kontakt med vilka möjliga branscher som finns inom det estetiska fältet?**
- 15. På vilket sätt tycker du lärarna har kunskaper om vilka branscher som finns inom det estetiska fältet?**
- 16. På vilket sätt tycker du att studie och yrkesvägledare har kunskaper om vilka branscher som finns inom det estetiska fältet?**
- 17. På vilket sätt och i vilken utsträckning finns det utrymme för dig som elev att söka ditt eget språk och uttrycka dina egna visioner i förhållande till framtida yrken inom ramen för kursupplägget i exempelvis bild, bild och formgivning, estetisk verksamhet eller projekt?**
- 18. På vilket sätt kände du att du som elev får stöd av dina lärare hur du kunde komma vidare i framtida projekt och framtida val av studier och yrkesområden?**
- 19. Om inte – varför?**

- 20. På vilket sätt känner du att du påverkas i dina val inför framtiden av någon annan person, exempelvis lärare, förälder eller kompis?**
- 21. I vilken utsträckning har din skola och utbildningen kontakt med samhället och kulturlivet i form av studiebesök, konstutställningar eller andra evenemang?**
- 22. På vilket sätt är det något som du uppskattar?**
- 23. Finns det samarbetsformer för den här kontakten eller är det din lärare som ser till att den här kontakten med ”verkligheten” finns tror du?**
- 24. Om lite eller ingen kontakt med arbetsliv, samhällsliv eller kulturliv finns – varför tror du?**
- 25. På vilket sätt tycker du att utbildningen uppnår syftet att utbilda dig så att du känner till yrkesliv och fortsatta studier inom det estetiska verksamhetsområdet?**
- 26. Om inte – på vilket sätt uppnås det inte?**
- 27. Framtidsplaner?**

Det är viktigt att du fått tillfälle att uttrycka dig så att det överrensstämmer med hur du upplever din gymnasietid i dessa frågor. Det är viktigt att just din röst blir hörd. Så - om du har något du vill tillägga:

TUSEN MILJONER TACK FÖR DIN MEDVERKAN!

Bilaga 3: Frågeformulär till studie- och yrkesvägledare

Hej!

Tack snälla för att du vill vara med!

Du fyller i dina svar direkt i mailet eller i den bifogade wordfilen och skickar tillbaka när du är klar.

Kontakta mig om du vill fråga om något, du svarar utifrån dina erfarenheter och ditt arbete. En del frågor är så pass smala att de kan uppfattas som främmande men jag behöver få fram vissa specifika arbetssätt om de förekommer. Om du inte vet eller känner till en viss frågeställning så skriv det. Känn dig inte pressad att du måste jobba så här, det är bara min frågeställning!

Jag hoppas att du kan och orkar svara så utförligt som möjligt på mina frågor!

Högaktningsfullt tacksam, Lillemor Boman Carlén
lärarstuderande vid Högskolan i Kristianstad

FRÅGEFORMULÄR TILL STUDIE- OCH YRKESVÄGLEDARE

Skolverkets program mål för det estetiska programmet ger vägledning för den planering och det förväntade resultat som utbildningen syftar till – ”att förbereda för fortsatta studier och för lärande i arbetslivet inom såväl estetiska som andra verksamhetsområden”.

Det estetiska fältet har en vidd som är svår att överblicka. Jag är nyfiken på hur skola och lärare i dag på estetiska programmet bild och formgivning arbetar kring frågor som berör elevers förberedelse för arbetsliv och högre studier inom det estetiska fältet. Din uppfattning och erfarenhet som studie- och yrkesvägledare är intressant i detta avseende.

- 1. Vilka program ansvarar du för som studie- och yrkesvägledare?**
- 2. Upplever du att du kan fylla behovet av vägledning för eleverna på de olika programmen?**
- 3. På vilket sätt uppfyller du behoven?**
- 4. Vad anser du vara skälen till att du uppfyller behoven?**

5. På vilket sätt uppfyller du inte behoven?

6. Vad anser du vara skälen till att inte uppfyller behoven?

7. Kan du se att det är olika resursfördelning på skolan mellan olika program när det gäller studie- och yrkesvägledning?

8. I programmålen finns beskrivning av icke obligatorisk arbetsplatsförlagd utbildning. Har din skola praktikperioder för eleverna på estetiska programmet på arbetsplatser eller högskolor?

9. Om ja – på vilket sätt och i vilken utsträckning?

10. Vad anser du att en arbetsplatsförlagd utbildning ger stöd till?

11. På vilket sätt finns det samarbete mellan dig som studie- och yrkesvägledare och med dina kollegor på programmet om elevernas kunskaper och information kring framtida yrken och studier?

12. Kan du utveckla hur samverkan mellan dig som studie- och yrkesvägledare och lärare på programmen kan göras bättre? Motivera.

13. Hur ser stöd från ledningen på skolan för samarbetsformer med arbetsliv och högskolor ut?

14. Kan du utveckla hur detta stöd kan utvecklas?

- 15. Ingår studie- och yrkesorientering i något av utbildningens ämnen som exempelvis kursen *Projekt och företagande* i ämnet Miljökunskap?**
- 16. Om den ingår i ämnet – är det i tillräcklig mån?**
- 17. På vilket sätt ser du dig själv och dina prestationer som studie- och yrkesvägledare som viktig faktor för elevernas fortsatta studie och yrkesliv?**
- 18. Hur anser du att lärare får in studie- och yrkesorientering i ordinarie kurser eller moment under utbildningens gång?**
- 19. Hur anser du att en arbetsbeskrivning för vägledningsfrågor för pedagoger i olika ämnen ska/skulle kunna se ut?**
- 20. Det estetiska fältet har en vidd som är svår att överblicka. Hur upplever du att du förstår och har kontakt med vilka möjliga branscher som finns inom det estetiska fältet för dina elever?**
- 21. Finns det ett yrkesråd för estetiska programmet på din skola?**
- 22. Vilka möjligheter anser du att du har till kompetensutveckling?**
- 23. Hur tror du att elever förstår branscher idag?**

24. Hur tror du att eleverna uppfattar information om vidare studier och yrken?

25. I vilken utsträckning kan du som studie- och yrkesvägledare möta upp eleverna i enskilda samtal?

26. Uppfattar du att utbildningen har likvärdig status som yrkesutbildning och studieförberedande?

27. Hur anser du att ett samarbete med föräldrar och samhället kan se ut?

28. Hur ser du på detta med matchning för att möta arbetsmarknadens behov av utbildad arbetskraft som framförallt diskuteras inom EU kring vägledningsfrågor.

29. Finns det på din skola rutiner för och uppföljning med utvärdering för vägledningsmålen?

30. Hur ser ditt drömscenario ut för studie- och yrkesvägledning på gymnasiet?

Det är viktigt att du som informant känner att du fått tillfälle att uttrycka dig så att det överrensstämmer med hur du upplever ditt arbete i dessa frågor. Det är viktigt att just din röst blir hörd.

Om du har något du vill tillägga:

TUSEN MILJONER TACK FÖR DIN MEDVERKAN!

